

Cover Page



Universiteit Leiden



The handle <http://hdl.handle.net/1887/25010> holds various files of this Leiden University dissertation

Author: Heijdanus, Rien

Title: Wat beweegt iemand om vrijmetselaar te worden en te blijven? : proeve van een sociaal-wetenschappelijk onderzoek naar de Nederlandse vrijmetselaar

Issue Date: 2014-04-03

HOOFDSTUK 3

Resultaten: wie is de vrijmetselaar?

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op drie vragen omtrent de vrijmetselaar: wie is de vrijmetselaar, waarom wordt iemand vrijmetselaar en waarom blijft hij vrijmetselaar? Er wordt een beeld geschetst van zijn achtergronden, zijn motieven en zijn loyaliteit.

In de eerste paragraaf wordt ingegaan op zijn achtergronden: uit wat voor soort gezin komt hij, wat is zijn opleidingsniveau, hoe is hij opgevoed? Ook worden een aantal aspecten van zijn actuele situatie in kaart gebracht: zijn sociale status, politieke voorkeur, burgerlijke staat, kerkbezoek en lidmaatschap van een kerkgenootschap. Met behulp van het Vijf Factor model wordt inzicht verkregen in een aantal van zijn eigenschappen, waardoor de persoon van de vrijmetselaar meer tot leven komt. Nog meer inzicht wordt verkregen door na te gaan wat de vrijmetselaar bezig houdt en wat zijn aandacht heeft. Voor veel vrijmetselaren biedt de vrijmetselarij een methode om antwoorden te zoeken op existentiële (levens)vragen. In die antwoorden klinken opvattingen door over een hogere werkelijkheid. Zoeken is een centraal thema voor de vrijmetselaar. Drie modellen kunnen daarbij handvatten geven om meer te weten te komen over de 'zoeker', zijn manier van zoeken en de richting waarin gezocht wordt. Het eerder genoemde Vijf Factor model geeft informatie over de persoon, de Zoekschaal over zijn manier van zoeken en zijn scores op dimensies van een hogere werkelijkheid en denken over de dood geven de richting aan waarin hij zoekt. De laatste aspecten komen in hoofdstuk vier uitgebreid aan de orde als vrijmetselaars vergeleken worden met Nederlandse mannen in het algemeen.

Ondanks deze informatie kan toch een statisch beeld ontstaan van de vrijmetselaar. Daarom wordt tevens gestreefd naar inzicht in zijn dynamiek: wat hem bezig houdt, wat hem in beweging brengt, waar zijn betrokkenheid ligt en wat hem in de vrijmetselarij zo

aanspreekt. Want zijn zoektocht is niet uniek; buiten de vrijmetselarij is er een uitgebreid 'religieus' aanbod om een vergelijkbare zoektocht te maken. Deze zoektocht is van alle tijden en wordt op vele manieren beschreven. Het unieke zit veeleer in de manier waarop ieder zijn weg gaat en het 'reisarrangement' waarvoor men kiest. Dit roept in ieder geval twee vragen op: waarom kiest iemand voor de vrijmetselarij en wat maakt voor hem het verschil tussen de vrijmetselarij en andere zingevingssystemen?

In de tweede paragraaf staan de volgende vragen centraal: wat brengt iemand bij de vrijmetselarij en hoe heeft hij dat proces ervaren? Tussen het eerste contact met de vrijmetselarij en het moment van inwijding maakt iemand een aantal stappen die uiteindelijk leiden tot zijn inwijding. Door meer aan de weet te komen over zijn vragen, verwachtingen en twijfels in dat proces en wie daarbij betrokken zijn, kan het beeld van de vrijmetselaar nog meer reliëf krijgen. Onderzocht wordt de aspecten van de vrijmetselarij die de toetreders aanspreken, waar hij moeite mee had en vooral wat voor hem de doorslag gaf om toe te treden. Het toetreden kan een ingrijpende gebeurtenis zijn. Buitenstaanders hadden al begrepen dat het toetreden tot de vrijmetselarij geen vrijblijvende zaak is en in die zin is het te begrijpen dat de meeste kandidaten enige tijd nodig hebben voordat ze overgaan tot toetreding. Daarom wordt ook onderzocht wat hij verwachtte van zijn toetreden, zijn inwijding en welke twijfels hij daarbij had. Als zijn motieven, twijfels, verwachtingen bekend zijn, is echter nog niet bekend hoe het is om vrijmetselaar te zijn, wat de activiteiten zijn van een vrijmetselaar en of het zo goed bevalt dat men ook vrijmetselaar wil blijven.

In de derde paragraaf wordt onderzocht wat maakt dat iemand vrijmetselaar blijft. Daartoe wordt onderzocht wat de vrijmetselaar in zijn loge doet, welke rol de vrijmetselarij in zijn dagelijks leven speelt, hoe betrokken hij is bij de vrijmetselarij, wat hem daarin aanspreekt, waar hij twijfels en kritische vragen bij heeft. Interessant is dat de vrijmetselaar zelf vindt dat hij door zijn lidmaatschap veranderd is en of zijn omgeving dat ook zo ervaart. Omdat vrijmetselarij wordt gedefinieerd als een methode om bewuster in het leven te staan, speelt het zoeken naar antwoorden op existentiële vragen een belangrijke rol.

Zijn antwoorden op die vragen kunnen beïnvloed worden door zijn kijk op een hogere werkelijkheid, een begrip dat zoals wij later zullen zien, voor velerlei uitleg vatbaar.

Als nieuw groepslid wordt van de net toegetreden vrijmetselaar verwacht dat hij zich houdt aan de gebruiken en gewoonten van de groep. Door rekening te houden met de groepscode en door zijn gedrag daarop af te stemmen, kan er een proces van socialisatie optreden, waarbij mogelijk een stukje individualiteit wordt ingeleverd ten behoeve van de groep. Dit proces van aanpassen kan nog een stap verder gaan als de groep of haar gedachtegoed een zodanig grote invloed heeft op het nieuwe groepslid, dat zijn

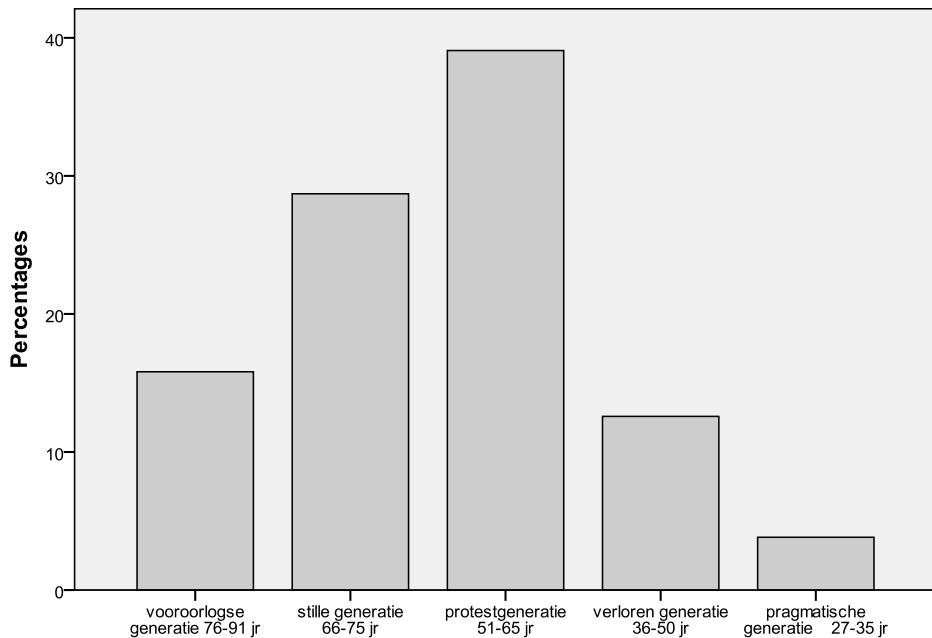
persoonlijkheid daardoor blijvend beïnvloed wordt. Dit wordt in de literatuur beschreven als geleidelijke bekering (Spilka et al., 2003). Daarom wordt onderzocht of de vrijmetselaar en zijn omgeving iets van veranderingen merken in het gedrag van de vrijmetselaar en in hoeverre het zijn van een vrijmetselaar van invloed is op het dagelijks handelen van de vrijmetselaar. Of hij uiteindelijk vrijmetselaar blijft, hangt af van meerdere zaken: blijft de vrijmetselarij hem aanspreken, zijn investering in tijd en energie in verhouding tot wat de vrijmetselarij hem oplevert en hoe pakken zijn twijfels en kritische vragen uit?

De vrijmetselarij mag dan wel spreken van een zoektocht naar het licht, maar ondanks het transcendente perspectief van een hogere werkelijkheid, is en blijft het mensenwerk. Het is niet voor niets dat broederschap binnen de vrijmetselarij een centrale plaats inneemt. Daarom is los van alle aandacht voor hogere werkelijkheid, transcendente perspectieven en levensvragen, de vraag: hoe gaan vrijmetselaren met elkaar om? Het maçonnieke motto voor de omgang met elkaar is: harmonie en samen. Dat roept echter de volgende vragen op: worden, onder het mom van harmonie en verdraagzaamheid, een aantal lastige kwesties niet bespreekbaar gemaakt? Is er geen spanningsveld tussen het individuele en het groepsbelang? Zijn zoektocht zal niet zozeer gaan over de vragen van alledag, daar zijn weer andere verenigingen voor, maar eerder over existentiële vragen. In die existentiële vragen spelen veranderende opvattingen over een hogere werkelijkheid een rol. In zijn inwijding heeft hij binnen de context van de vrijmetselarij daar voor het eerst kennis mee gemaakt. De daarop volgende initiaties zijn in feite uitwerkingen en verfijningen van deze eerste inwijding. Hij werd daardoor niet alleen lid van een groep, maar hij kwam ook in contact met een 'religieus' perspectief, waar hij in principe zijn gehele leven mee vooruit kan en dat hij individueel en met de leden van de groep kan beleven. Hoe hij dit religieuze perspectief inhoud geeft, staat niet los van zijn opvattingen over een hogere werkelijkheid. Het begrip 'hogere werkelijkheid' kan daarbij op vele manieren ingevuld en beleefd worden. Daarom worden niet alleen zijn opvattingen over een hogere werkelijkheid onderzocht, maar wordt ook hoe ontvankelijk hij is voor mystieke ervaringen en het bovennatuurlijke. Deze vragen zijn relevant omdat de vrijmetselarij uitgaat van een Opperbouwmeester des Heelals. Dit is een 'paraplubegrip' waar iedere vrijmetselaar zelf inhoud aan kan geven. Zo kunnen bijvoorbeeld zowel een diep gelovig christen als een atheïst beide vrijmetselaar zijn. Maar welke invulling men ook kiest, het zal in bijna alle gevallen een invulling van het begrip hogere werkelijkheid betreffen.

In de vierde paragraaf wordt tenslotte de tussenbalans opgemaakt, waar uitgebreid op wordt teruggekomen in het vierde hoofdstuk waar onderzocht wordt of er verschillen zijn in opvattingen en ervaringen tussen de generaties vrijmetselaren en de leerlingen, gezellen en meesters.

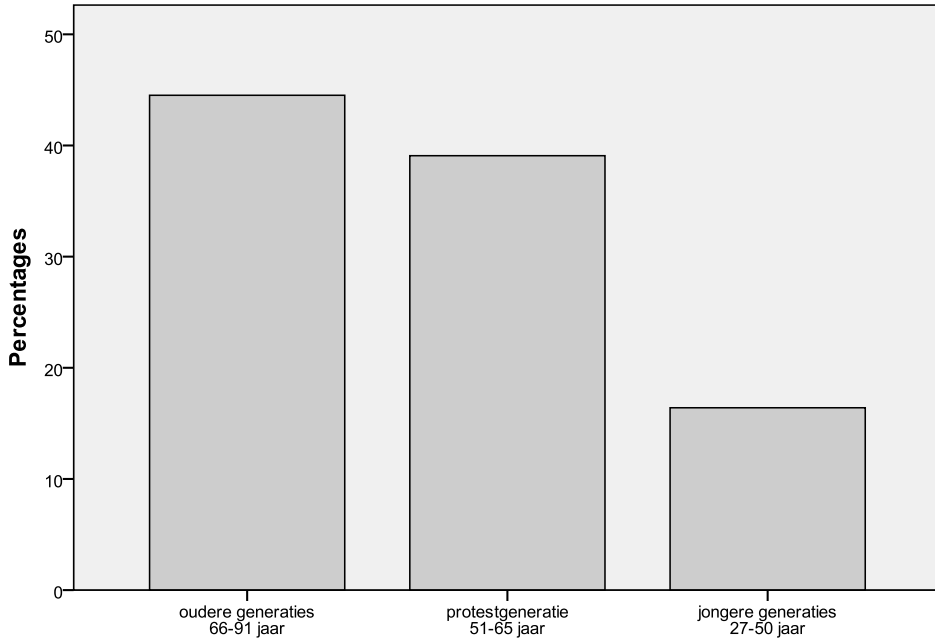
3.1. Wie is de vrijmetselaar?

Vrijmetselaar en leeftijd. De vrijmetselarij blijkt een vereniging te zijn van overwegend oudere mannen: de gemiddelde leeftijd van de vrijmetselaar bedraagt 62,5 jaar ($SD = 12.99$) en 84% is ouder dan 51 jaar. Hij treedt pas op latere leeftijd toe (gemiddeld op 45 jarige leeftijd) en blijft gemiddeld achttien jaren lid. De jongeren zijn onder- en de ouderen oververtegenwoordigd: 16% is afkomstig uit de vooroorlogse generatie, 29% uit de stille generatie, 39% uit de protestgeneratie, 13% uit de verloren generatie en 4% uit de pragmatische generatie (zie Figuur 3.1).



Figuur 3.1 Verdeling van generaties in de steekproef ($n = 174$), peildatum 1 maart 2005

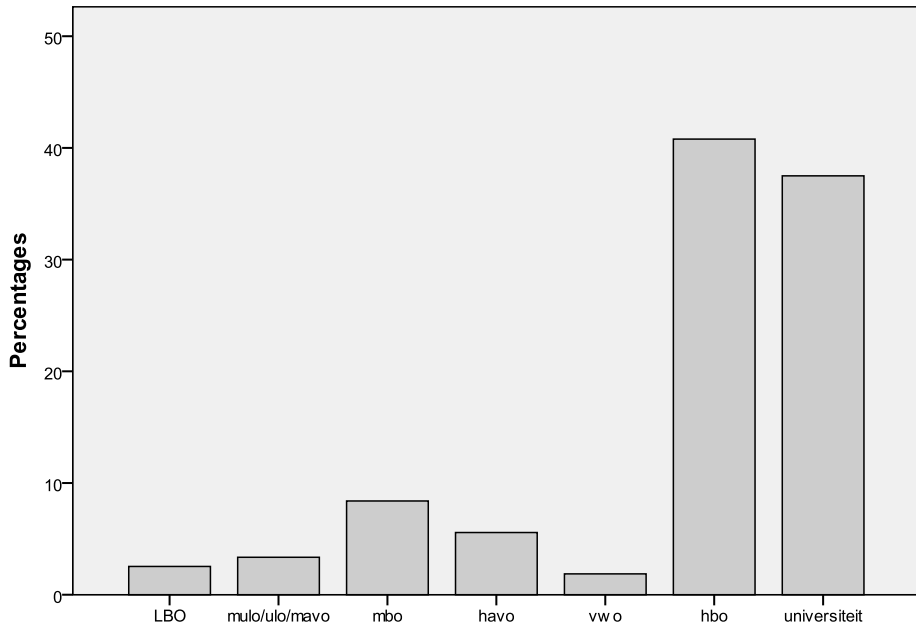
Er is echter gekozen voor een vergelijking tussen en met drie groepen generaties: de oudere generatie (een combinatie van vooroorlogse- en stille generatie), de protestgeneratie en de jongere generaties (een combinatie van de verloren en de pragmatische generatie; zie Figuur 3.2). De gegevens van de verloren en de pragmatische generaties zijn samengevoegd tot de jongere generaties omdat deze combinatie aantallen respondenten oplevert die beter te vergelijken zijn. Omdat mogelijk via deze samenvoeging van generaties significante verschillen tussen de oorspronkelijke vijf generaties verloren zijn gegaan, wordt dit middels t -tests onderzocht. Mocht er sprake zijn van verschillen, dan wordt dit in de tekst beschreven.



Figuur 3.2. Verdeling van respondenten over drie generaties.

De leeftijdsopbouw van de steekproef zal, indien representatief voor de populatie van vrijmetselaars, zorgen voor een snelle vergrijzing van het ledenbestand. Dit proces van vergrijzing zou nog enigszins getemperd kunnen worden door een toenemende groei van het aantal jongeren, maar de cijfers wijzen uit dat dit niet het geval is. Al meer dan vijftig jaar neemt het aantal jongeren dat toetreedt tot de Orde af: het aantal leden jonger dan vijfenveertig jaar liep terug van 22% in 1950, via 18% in 1990 tot 13% in 1997 (Akkermans, 1991; CTV, 1999). Was in 1997 de gemiddelde leeftijd 60,9 jaar (CTV, 1999) in 2005 is deze 62,5 jaar.

Het opleidingsniveau van de vrijmetselaar. De vrijmetselaar heeft een hoog opleidingsniveau: 78% heeft een hogere opleiding (41% HBO en 37% WO; zie Figuur 3.3).



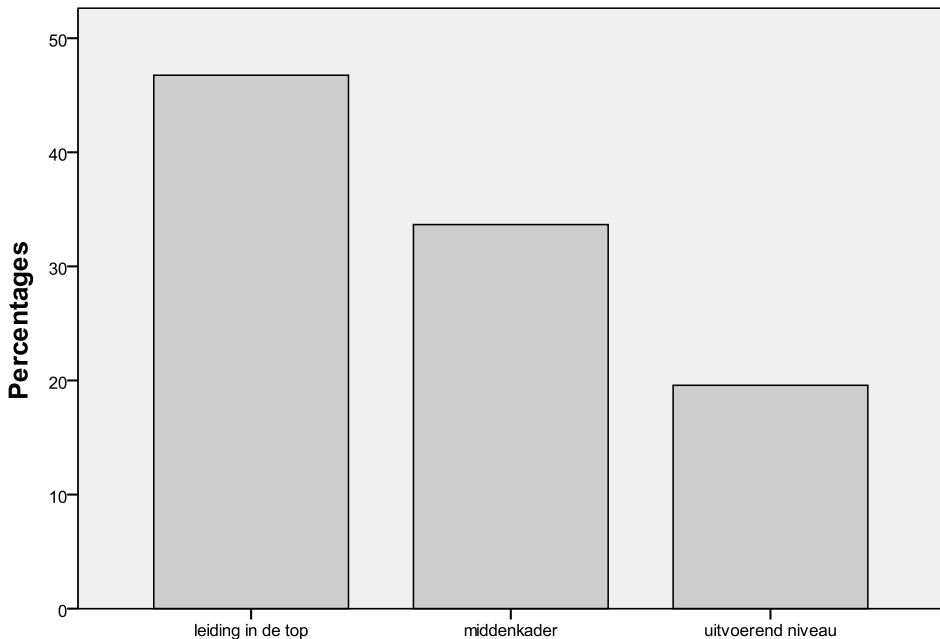
Figuur 3.3. Opleidingsniveau vrijmetselaars

De maatschappelijke positie van de vrijmetselaar. Meer dan de helft van de vrijmetselaren is of was actief in het bedrijfsleven en/of de commerciële sector en daarin treedt hij vaak in de voetsporen van zijn vader. Daarvan was namelijk 61% werkzaam in die sector. Bijna een kwart van de vrijmetselaren is werkzaam in de dienstverlening en de gezondheidszorg en een minderheid bij de overheid en in het onderwijs. De arbeidsoriëntatie van de partner van de vrijmetselaar is vergelijkbaar met die van de moeder van de vrijmetselaar: van de moeders heeft 27% en van de partners 23% een voorkeur voor het bedrijfsleven.

Een opvallende verschuiving is dat de partner van de vrijmetselaar actiever deelneemt aan het arbeidsproces dan de moeder van de vrijmetselaar: 9% van de partners van de vrijmetselaar is huisvrouw tegenover 37% van de moeders van de vrijmetselaar. Dit kan verklaard worden door de toenemende participatie van de vrouw op de arbeidsmarkt en de groei van de dienstensector (Thienpoint, 2001). De toenemende participatie van hun partner in het arbeidsproces wordt door een meerderheid van de vrijmetselaren

ondersteund: meer dan zestig procent vindt het belangrijk dat de partner een eigen werkring heeft. Ruim een kwart vindt dit niet belangrijk en een klein percentage (7%) vindt het niet wenselijk.

Niet alleen qua opleidingsniveau, maar ook wat betreft de maatschappelijke ladder scoort de vrijmetselaar hoog (zie Figuur 3.4). Het succes op de maatschappelijke ladder werd vastgesteld op basis van drie niveaus van functioneren: leidinggevend in de top van een instelling, werkzaam in het middenkader of werkzaam op uitvoerend niveau. Bijna de helft van de vrijmetselaren geeft leiding in de top van een bedrijf, een derde werkt in het middenkader en twintig procent is werkzaam op uitvoerende niveau. Het is dan ook niet verwonderlijk dat twee derde van de vrijmetselaren tot de conclusie komt dat de eigen carrière zeer succesvol is (geweest).



Figuur 3.4. Laatste vervulde positie op de arbeidsmarkt

In hoofdstuk 4 wordt de vrijmetselaar vergeleken met de Nederlandse man inzake zijn burgerlijke staat, en zijn religieuze, spirituele, godsdienstige en politieke voorkeur. In dat hoofdstuk zullen de onderzoeksgegevens statistisch onderbouwd worden. Hier worden alleen kort de kengetallen van de vrijmetselaar genoemd om een algemeen beeld te krijgen van de vrijmetselaar. Drie kwart van de vrijmetselaren is getrouwd en heeft een voorkeur voor de traditionele samenlevingsvormen. Hoewel de kans op een scheiding door de tijd

heen is toegenomen (één op de drie huwelijken eindigt in een scheiding; (CBS, 2012), zijn er onder de vrijmetselaren minder scheidingen. Een verschil in religieuze opvattingen kan een struikelblok zijn binnen een huwelijk. Dit lijkt echter nauwelijks te spelen voor de vrijmetselaar: de partner stelt zich ruimhartig op tegenover de maçonnieke activiteiten van de echtgenoot. Volgens zeggen van de vrijmetselaar staat meer dan de helft van de partners positief tegenover de vrijmetselarij, en een vijfde zelfs zeer positief. Een klein gedeelte (13%) interesseert het niet wat haar partner bij de vrijmetselarij doet terwijl 5% niets van de vrijmetselarij moet hebben.

De vrijmetselaar en de kerk. De meeste vrijmetselaren zien de vrijmetselarij als een methode en zeker niet als een religie in de zin van een godsdienst. Op de website van de Orde wordt vrijmetselarij gedefinieerd als ‘een methode om de persoonlijke geestelijke ontwikkeling en ethiek te bevorderen en zij kent geen dogma’s noch leerstellingen’ en wordt ingegaan op de vraag waarom ‘vrijmetselarij geen religie is’. Toch wordt hier gesteld dat de vrijmetselarij zich binnen de, in de inleiding gehanteerde, definitie van religie bevindt, waarin twee elementen centraal staan: de omgang met existentiële vragen in een zorgvuldig en gewetensvol beschouwen van een transcendente of transpersoonlijke dimensie¹³.

Er is altijd een zekere spanning geweest tussen de kerk en de vrijmetselarij. De meest voor de hand liggende verklaring daarvoor is dat de gevestigde religieuze orde afwijzend stond ten aanzien van vrije denkers van een andere orde. In 1738 werd de vrijmetselarij zelfs officieel door de paus verboden¹⁴. Een tweede veroordeling door de Heilige stoel volgde in 1751 met de bul ‘Providas’¹⁵. Wat dit conflict in loyaliteiten kan betekenen voor de vrijmetselaar werd geïllustreerd in een dissertatie over de filosofische en religieuze opvattingen van Weense vrijmetselaars in de periode 1780-1795 (Te Lindert, 1995).

De vrijmetselaren die lid zijn van een kerkgenootschap hebben vandaag de dag doorgaans geen probleem met dit dubbele lidmaatschap, immers volgens de grondwet van de Orde kan iedere vrijmetselaar naast zijn lidmaatschap van de Orde, ook lid zijn van een kerkgenootschap. Met behulp van de variabelen kerkbezoek en kerklidmaatschap wordt een beeld geschetst van de godsdienstigheid van de vrijmetselaar. Bijna twee derde van de vrijmetselaren heeft een christelijke opvoeding gehad. Een meerderheid daarvan is opgevoed in een protestant gezin (42%) en een minderheid in een katholiek gezin (24%). Maar dit heeft niet geleid tot vergelijkbaar lidmaatschap van een kerk en de frequentie van het kerkbezoek. Bijna drie kwart van de vrijmetselaren is op het moment

13 Deze twee elementen worden ontleend aan de (functionele) definitie van religie als de omgang met existentiële vragen (zie Batson, et al., en Jung’s beschrijving van religie als ‘een zorgvuldig en gewetensvol beschouwen van dat wat Rudolf Otto het numineuze heeft genoemd’.

14 Encycliek “In eminenti apostolatus specula” van paus Clemens XII

15 “Providas” van paus Benedictus XIV

van het onderzoek geen lid van een kerkelijk genootschap: slechts 9% is lid van de rooms katholieke kerk en 18% lid van de protestante kerk. Het kerkbezoek is bovendien laag: 89% procent van de vrijmetselaren gaat nooit of incidenteel naar de kerk, terwijl tien procent minimaal één keer in de maand naar de kerk gaan. De belangrijkste reden voor het kerkbezoek is bezinning en in mindere mate de inspiratie en het sociale element.

Verderop in dit proefschrift wordt stilgestaan bij de volgende vragen: is er een samenhang tussen de kerkelijke opvoeding van de vrijmetselaar en diens toetreding tot de vrijmetselarij? Is zijn eventuele godsdienstige achtergrond nog van invloed op zijn vrijmetselaar zijn? Het antwoord op deze vraag is niet onbelangrijk omdat in de tweede helft van de vorige eeuw het religieuze landschap ingrijpend gewijzigd werd. Het instituut kerk en de traditioneel christelijke levensbeschouwing verloren daarin veel terrein. Vrijmetselarij heeft raakvlakken met de traditioneel christelijke levensbeschouwing en, in haar methode en rituelen, wordt nadrukkelijk verwezen naar Bijbelse teksten, mythen en symbolen. Niet uitgesloten kan worden dat, omdat vrijmetselarij werd geassocieerd met die traditioneel christelijke levensbeschouwing, dit de belangstelling voor de vrijmetselarij in die periode in de weg heeft gezeten.

Verenigingparticipatie. Verenigingsparticipatie wordt vaak gezien als een indicator van sociale cohesie. De mate waarin mensen lid zijn van verenigingen, geeft aan in welke mate ze betrokkenheid met elkaar tonen en contact met elkaar hebben. De vrijmetselarij manifesteert zich in loges, die verenigingen zijn naar Nederlands recht. Deze juridische vorm kent haar spirituele variant in de broederschap.

Om de verenigingsparticipatie van de Nederlandse vrijmetselaar in beeld te krijgen is er een onderscheid gemaakt naar vormen van verenigingsleven. Ruim een kwart van de vrijmetselaren (27%) is lid van een sportvereniging. Het hoogste percentage (> 4%) betreft hier sporten met een relatief hoge sociale status: golf, tennis en hockey, terwijl voetbal als 'niet-elitaire' sport door slechts 2% van de respondenten worden beoefend. Een klein deel (7%) van de vrijmetselaren is lid van serviceclubs, zoals Rotary, Lions en Kiwanis. Iets meer dan een kwart van de vrijmetselaren is lid van een beroepsvereniging. In het algemeen kan men zeggen dat, naast de vrijmetselarij, bijna een derde van de respondenten nog lid is van een of meerdere andere verenigingen.

Buitenlid. Los van het feit dat een vrijmetselaar bij iedere reguliere loge op bezoek mag gaan (visiteren), kan hij de arbeid buiten zijn eigen loge op twee manieren een structureel karakter geven: als buitenlid en als lid van de vervolgpaden. Door buitenlid te worden kan hij in een andere loge (in de blauwe graden) deelnemen aan de arbeid. Ruim een kwart (29%) van de vrijmetselaren is buitenlid, i.e., men blijft lid van de eigen loge, maar gaat daarnaast een verbinding aan met andere loges, waar men als volwaardig lid kan

deelnemen aan de arbeid. Als buitenlid, ook wel genoemd buitengewoon lid, heeft hij geen stemrecht in die loge. De belangrijkste reden die respondenten noemen van een buitenlidmaatschap is 'verhuizing' (29%). Omdat door verhuizing de afstand tussen de nieuwe woonplaats en de plaats van de moederloge te groot wordt, zoekt men een loge in de buurt, zonder het contact met de moederloge te verbreken. Er zijn ook andere redenen om buitenlid te worden: het verbreden van het maçonnieke perspectief (25%), onvrede over de gang van zaken in de eigen loge (5%) en de aanwezigheid van goede bekenden, familie of vrienden in de andere loge.

Vervolgpaden. Als men één jaar meester-vrijmetselaar is, dan kan men lid worden van de vervolgpaden (de obediënties, de voortgezette werkwijzen), die een vervolg vormen op de blauwe graden. Deze vervolgpaden zijn autonome graden, die niet vallen onder de jurisdictie van de Orde. Zij hebben alle gemeen dat zij voortbouwen op de basis van de blauwe graden. Meer dan de helft van de vrijmetselaren (52%) is geen lid van de vervolgpaden. 8% van alle vrijmetselaren is lid van de Hogere Graden, 8% is lid van het Koninklijk Gewelf, 7% van de Afdeling van de Meestergraad (Bouwhutten), 5% van de Schotse Ritus en 1% van de Angelsaksische Orde(n). 16 % van de vrijmetselaren die lid zijn van één der vervolgpaden, zijn lid van meerdere obediënties.

Het zijn vaak dezelfde vrijmetselaren die elkaar ontmoeten in de diverse obediënties, waardoor een maçonniek netwerk ontstaat. De volgende combinaties hebben de hoogste score: het Koninklijk Gewelf, Hogere graden en Meestergraad (Bouwhutten); de combinatie het Koninklijk Gewelf, Hogere Graden en Schotse Ritus en de combinatie het Koninklijk Gewelf en de Schotse Ritus. Het instellen van de vervolgpaden kan begrepen worden als twee niveaus van maçonnieke arbeid: het basiswerk in de blauwe graden en de verdieping in de vervolgpaden. Maar de vraag of dit zo is kan alleen beantwoord worden als meer bekend is over de redenen van het ontstaan van de vervolgpaden. Is het een vorm van kritiek op de diepgang van de blauwe graden, wordt het ingegeven door een behoefte aan exclusiviteit, of is het een manier waarmee men beoogt om tot (steeds) dieper inzicht en bewustzijn te komen? De introductie in 1776 door Dermott van de graad van de Royal Arch, de voorloper van de graad van het huidige Koninklijk Gewelf bijvoorbeeld, moet gezien worden als een vorm van kritiek op de koers van de Grand Lodge of England (Piatigorsky, 1997).

De vervolgpaden hebben per definitie een exclusief element: hoe hoger men komt in de graden, hoe geringer het aantal leden. Er is ook een graad die men alleen kan verkrijgen als men er voor gevraagd wordt. Het element van exclusiviteit is inherent aan de inwijdingsrituelen. Immers, door de inwijding wordt men ontvangen in een kleine club van getrouwen die over een aantal essentiële uitgangspunten en principes gelijk gestemd zijn en die - niet onbelangrijk - (een aantal) ervaringen daarin met elkaar gemeen hebben.

Politieke voorkeur. Onder de paraplu van de vrijmetselarij kunnen vogels van uiteenlopende politieke pluimage elkaar vinden. Het maçonnieke perspectief biedt kennelijk voldoende ruimte voor ieders politieke opvatting, zo lang dit maar niet indruist tegen een aantal universele principes. De terughoudendheid in de loges om over politiek te spreken als dit de harmonie binnen de loge kan verstoren en het feit dat 12% geen politieke voorkeur heeft, spelen daar ook een rol in. Als uitgegaan wordt van de zes grootste politieke partijen dan stemt, anno 2005, 42% op de VVD. Dit is niet zo verwonderlijk omdat zowel de leden van de VVD als de vrijmetselaar een aantal gemeenschappelijke kenmerken hebben: bovengemiddeld niveau van opleiding en inkomen, liberale oriëntatie als ook een bovengemiddelde sociale status. Dit versterkt het beeld van de vrijmetselarij als een elitaire club. Van de resterende vijf grote partijen neemt de PvdA 12% voor haar rekening en het CDA 9%. 12% van de respondenten geeft aan geen politieke voorkeur te hebben terwijl 8% in de categorie ‘overige politieke voorkeuren’ valt.

Eigenschappen. Na alle informatie over sociale achtergrondvariabelen blijft er toch de intrigerende vraag: wie is nu de vrijmetselaar? Daaraan gekoppeld speelt de vraag: hebben vrijmetselaars ‘iets’ dat niet-vrijmetselaren niet hebben? Ongetwijfeld speelt hier in mee dat, als iets onbekend en mysterieus is, dit tegelijkertijd een behoefte genereert om iets tastbaars te vinden waar men, meestal tijdelijk, enige houvast aan kan ontleen.

Een invalshoek om meer over de persoon van de vrijmetselaar te weten te komen is het eerder genoemde Vijf Factor model. De persoonlijkheidsprofielen van de vrijmetselaar en Nederlandse man hebben veel gemeen. Zoals blijkt uit Tabel 3.1 scoort de vrijmetselaar in vergelijking met de Nederlandse man lager op de persoonlijkheidskenmerken introversie ($t = -5,38, p < .05$) en neuroticisme ($t = -4,5, p < .05$). Op consciëntieusheid ($t = 2,57, p < .05$) en openheid ($t = 3,5, p < .05$) scoort de vrijmetselaar juist hoger terwijl er op vriendelijkheid ($t = 1,28, ns$) geen verschil is tussen de groepen mannen.

Tabel 3.1 Eigenschappen vrijmetselaars en Nederlandse mannen in het algemeen: gemiddelden en standaarddeviaties .

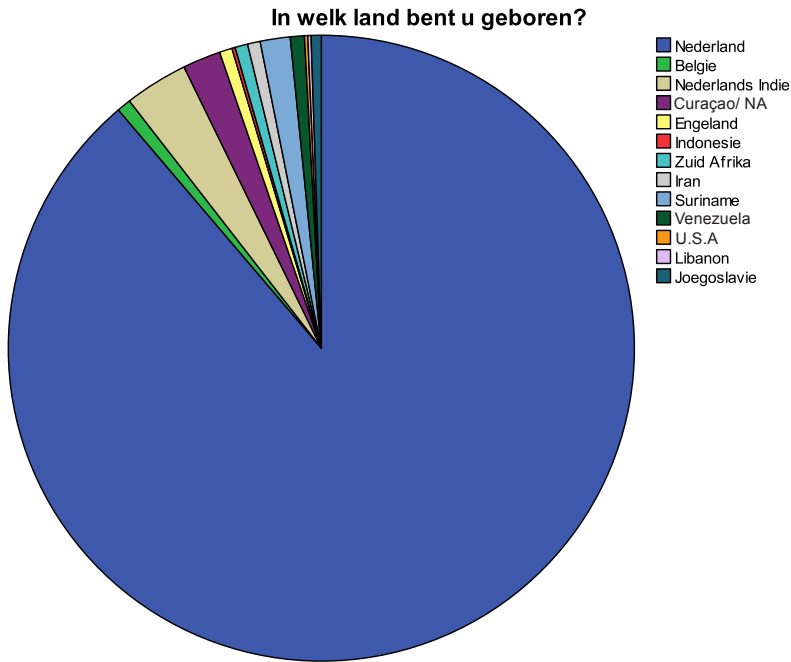
Eigenschappen	Vrijmetselaars		Nederlandse mannen	
	M	SD	M	SD
Introversie	2,5	0.80	2,9	0.51
Consciëntieusheid	3,5	0.54	3,4	0.44
Openheid	3,5	0.76	3,3	0.65
Neurotisch	2,3	0.73	2,6	0.66
Vriendelijkheid	3,9	0.86	3,9	0.46

NB. Items zijn gemeten op een vijfpuntschaal van 1 (helemaal mee oneens) tot 5 (helemaal mee eens)

Op basis van de eerder genoemde zoekschaal werd vastgesteld dat de vrijmetselaar bovengemiddeld bereid is zich steeds te bevragen betreffende zijn existentiële vragen ($M = 3.8$, $SD = 0.69$), anders gezegd een open dialoog aan te gaan met zijn existentiële vragen. Zoals later duidelijk zal worden scoort hij daarop beduidend hoger dan de Nederlandse man. Eén van de aspecten van de maçonnieke rituelen en symboliek is dat zij de vrijmetselaar helpen in zijn zoektocht naar het onkenbare en onzegbare om zo ‘het geheim’ te vatten. Bij wat men zich moet voorstellen bij ‘het geheim’ wordt later ingegaan, maar ‘het zoeken’ zit hem in het bloed: het is daarom dat de profaan, die aan de poort van de loge klopt om ingewijd te worden, te horen krijgt: ‘Zoekt en gij zult vinden’.

Terugblik jeugd tot en met middelbare schooltijd. De vrijmetselaar heeft een positieve houding ten aanzien van het leven. De vreugdevolle momenten van het leven hebben meer bijgedragen aan zijn ontvankelijkheid voor de vrijmetselarij ($M = 3,7$, $SD = 1.21$) dan de pijn van het leven ($M = 2,7$, $SD = 1.44$; $t = 6,41$; $p < .001$). Naast het gezin, waar het kind zich de spelregels van het leven eigen maakt, ontwikkelt het kind zich ook in relatie met zijn buitenwereld. Daarom werd gevraagd hoe men zijn jeugd en schooltijd heeft ervaren: de school als brug naar de buitenwereld. Bijna de helft van de respondenten (47%) kijkt met veel plezier terug op zijn jeugd, 39% op zijn middelbare schooltijd en 35% op zijn lagere schooltijd. Uit de toelichting op de antwoorden bleek dat met name als positief werden ervaren het gemak en het plezier van leren en de goede vrienden waar men mee in contact kwam. Het moeilijkste waren de eenzaamheid, het pesten, de moeite met het leren, de moeite met autoriteiten en de oorlogstijd. Kortom, er ontstaat een beeld van licht en donker, plezier en pijn: in de vrijmetselarij is er in de werkplaats een geblokte vloer van zwarte en witte vierkante tegels, die elkaar afwisselen en symboliseren dat licht en donker bij het leven horen.

De nationaliteit. Het beoefenen van de vrijmetselarij blijkt in hoofdzaak een autochtone bezigheid te zijn. De meeste vrijmetselaren hebben de Nederlandse nationaliteit (98%) en daarvan heeft een klein deel een dubbele nationaliteit (3%). Een kleine minderheid (7%) van de vrijmetselaren met een Nederlandse nationaliteit zijn geboren in het voormalige Nederlands Indië (de Oost), de Nederlandse Antillen, Curaçao en Suriname (de West). De inbreng van de vrijmetselaren uit de Oost kan verklaard worden door het proclameren van de onafhankelijkheid van Indonesië en de daaropvolgende repatriëring naar Nederland. Naast het voormalige Nederlands Indië kennen ook Suriname en de Nederlandse Antillen een maçonnieke traditie. De reguliere loges in Suriname en de Nederlandse Antillen werken vandaag de dag nog onder het gezag van het Grootoosten der Nederlanden en broeders met wortels in de West zijn lid van Nederlandse loges.



Figuur 3.5 In welk land bent u geboren?

Er zijn geen vrijmetselaren die lid zijn van een ‘religieus islamitische vereniging’, zoals er wel vrijmetselaren lid zijn van een christelijke kerk. Mogelijk spreekt ondanks haar uitgangspunt van universele religie vrijmetselarij niet-westerse allochtonen minder aan. Mogelijk heeft dit te maken met klassieke en christelijke fundamenteën waar de Westerse wereld en vrijmetselarij erfgenaam van zijn. Mogelijk ook dat islamieten zich wel twee maal bedenken alvorens toe te treden omdat de eventuele consequenties van het bestempelen tot ongelovige (kafir) ingrijpend kunnen zijn. Waarschijnlijk speelt hier ook nog een andere – en wellicht zwaardere – verklarende grond een rol: de Islam ziet zich als de laatste en volmaakte openbaring van God en heeft een universele gelding en dito drang om zich in de wereld universeel te vestigen. Dit lijkt een belangrijke overweging om niet lid te worden van een andere stroming die universeel wil zijn^{16 17}.

16 De Koran, zoals uitgegeven door de Ahmadiyya Beweging (1954,2007) is daar een indicatie voor (blz 1 t/m180), maar het vraagt nadere studie om tot een gewogen en genuanceerd oordeel te komen in deze.

17 Dit is overigens wel een item voor vervolgonderzoek omdat volgens het *Rapport Godsdienstige veranderingen in Nederland* (SCP,2006) het voorzichtige vermoeden bestaat dat anno 2020 Nederland een land zal zijn van buitenkerkelijken (72%) met twee omvangrijke groepen of kerken: rooms-katholieken (10%) , islam (8%) met een terugloop voor Nederlands-hervormd (2%) en gereformeerd (2%).

De Engelsen, die 1% van het huidige ledenbestand van de Orde vormen, zijn een rode draad door de nationale maçonnieke geschiedenis van de vrijmetselarij. Zij hebben mede aan de wieg gestaan van de huidige vrijmetselarij en het Grootoosten der Nederlanden. Hoewel soeverein, onderschrijft de Orde de maçonnieke uitgangspunten van de United Grand Lodge of England. In de beginperiode van de vrijmetselarij in Nederland waren het bijvoorbeeld Engelse en Schotse handelslieden die in 1721 – nog geen vier later dan 1717, het jaar dat gezien wordt als de geboortedatum van de moderne vrijmetselarij - maçonnieke bijeenkomsten organiseerden in Rotterdam en zo mede een basis legden voor de Nederlandse vrijmetselarij ('Zij brachten het licht aan de Maas'; Kwaadgras, 2002). Vandaag de dag is er nog steeds een Rotterdamse loge (Concord) met veel Engelsen onder haar leden, die haar ritualen in het Engels en naar Engels model uitvoert.

3.2 Wat beweegt iemand om vrijmetselaar te worden?

Het eerste contact met de vrijmetselarij wordt vaak gelegd via bekenden. In bijna twee derde van de gevallen (65%) komt de vrijmetselaar in contact met iemand uit zijn directe omgeving.

Het zijn bekenden, in ieder geval mensen, die de betrokkene regelmatig ziet: iemand uit de vriendenkring (28%), uit zijn gezin of familie (23%) of de werkomgeving (15%). Als men iemand informeert over de vrijmetselarij met in het achterhoofd dat het iets voor de betrokkene kan zijn, dan heeft men toch vaak het idee: dat zou wel eens een goede medebroeder zijn, hij zou goed in onze club passen. Zo wordt een eerste contact gemaakt, waarbij de initiatiefnemer (ook wel 'advocaat' genoemd) niet alleen de persoon kent en wat hem bezighoudt, maar ook de maçonnieke cultuur en groep, waarin de potentiële kandidaat mogelijk zijn plaats gaat vinden. Het is een win-win situatie met als bonus dat, tijdens het proces van toetreden, een vertrouwd persoon in de buurt is. Dit lijkt het proces van socialisatie te vergemakkelijken en de wijze waarop het individu steeds meer deel wordt van de groep. Overigens begint de persoonsgebonden introductie wat losser te worden. Vrijmetselaren hebben ook op andere manieren hun weg naar de loge gevonden: via een informatiebijeenkomst (12%) - dit heeft als voordeel dat men de sfeer kan opsnuiven -, via de media (8%), via schriftelijke informatie (4%) en via Internet (3%). Op dit moment zijn er een aantal goede maçonnieke sites en het zijn vooral de jongeren die vervolgens goed gedocumenteerd aankloppen bij een loge op basis van hun eerste kennismaking via het Internet. In een eerder artikel werd gewezen op het risico van de vluchtige aanmelding die het gevolg kan zijn van informatieverspreiding via internet: men meldt zich aan, maar men is al weer vertrokken, voordat men eigenlijk is aangekomen (Heijdanus, 2006).

Van de nieuw aangenomen broeders beëindigt een niet onaanzienlijk deel binnen zes en een half jaar na toetreding het lidmaatschap van de Orde. Uit een analyse van het

aantal aannemingen bij een grote Rotterdamse loge zijn er, in het werkjaar 2003/2004, 15 broeders met een maçonnieke leeftijd van maximaal 6,5 jaar. Daarvan moest vastgesteld worden dat binnen 6,5 jaar 20% van die broeders, het lidmaatschap van de Orde heeft beëindigd. In de maçonnieke terminologie heet dit 'het dekken van de Orde' (Heijden, 2006). Daarbij moet in aanmerking worden genomen dat naar schatting 20% van het aantal kandidaten, dat zich officieel heeft aangemeld voor toetreding, afgewezen wordt, dan wel de kandidatuur intrekt¹⁸. Een mogelijke oorzaak van het vroegtijdige vertrek kan ook zijn dat de nieuwe leerling aan zijn lot wordt overgelaten, maar er zijn ook andere oorzaken die dit grote verloop kunnen verklaren. Het is niet voor niets dat de eerder genoemde Commissie Toekomst Verkenning (CTV, 1999)¹⁹ wees op het risico van imagooverlies als broeders op korte termijn de Orde dekken. Er zijn twee ontwikkelingen waardoor dit risico alleen maar groter zal worden. Zoals zojuist gesteld, melden, met behulp van moderne communicatiemiddelen (Internet), kandidaten zich op een geheel andere manier bij de tempelpoort. Vroeger werd men geïntroduceerd door een bekende die redelijkerwijs in kon schatten hoe de broederschap zou vallen bij de profaan en andersom. Dit gaf een zekere garantie voor het proces van socialisering. Degenen die op een andere manier de weg vinden naar de loge kunnen in het kader van de continuïteit van de loge een risicofactor zijn.

Het risico van vervroegd uittreden is ook groter geworden omdat men weliswaar bereid is zich te verbinden aan een religieuze groep, maar ook eerder geneigd is zijn religieuze en spirituele heil elders te zoeken als het bestaande aanbod geen meerwaarde meer heeft voor de betrokkene.²⁰

Door zijn toetreden tot de vrijmetselarij gaat de vrijmetselaar in principe een langdurig verbond aan. In de tweede helft van de vorige eeuw had de vrijmetselarij niet ten onrechte het imago van een gesloten, naar binnen gekeerde club. De laatste decennia heeft zich een ontwikkeling ingezet, waarin meer openheid naar de buitenwereld wordt betracht. Er wordt nog steeds niet aan werving gedaan, wel worden er initiatieven genomen waardoor geïnteresseerden zelf contact kunnen maken met de vrijmetselarij. Daarnaast kent een groot aantal loges nu het fenomeen van de avond voor belangstellenden. Een loge houdt een avond waarop mensen, die geïnteresseerd zijn in de vrijmetselarij, kennis kunnen maken met de sfeer binnen een loge. Hier wordt zichtbaar hoe het oude systeem van de

18 Schatting gebaseerd op het overzicht Grootsecretariaat van kandidaten in de periode 2001-2007.

19 CTV ingesteld op Grootoosten van 1997, haar rapportages zijn bedoeld als discussiestuk over de toekomst van de Orde van vrijmetselaren werkend onder het Grootoosten der Nederlanden.

20 Dit wordt bevestigd in interview C.Taylor 17.09.2011 in Trouw over het verlies aan religie en de steeds losser wordende band tussen mensen en groepen in de samenleving.

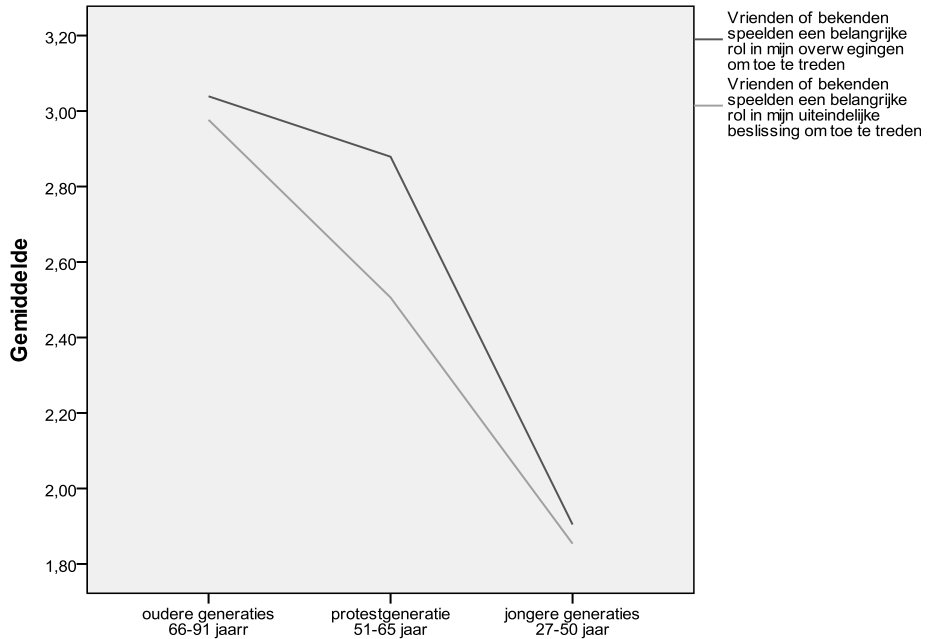
voorspraak door een vrijmetselaar verschuift in de richting van het maken van ruimte, opdat degenen die zelfstandig op zoek zijn, zich kunnen oriënteren.

Wat beweegt iemand om toe te treden? Naast vragen over de vrijmetselarij (37%) zijn het vooral de existentiële vragen die mensen op het spoor lijken te zetten van de vrijmetselarij (52%). Voor 63% van de respondenten bleek in de belangstellende fase, de verstrekte informatie goed aan te sluiten op hun vragen. Naast goede informatie is ook een luisterend oor van belang. Een vijfde gaf aan dat er goed werd geluisterd en dat, in de openingsvragen, gehoord werd waar de eigenlijke vraag van de belangstellende overging. Een kleine minderheid van de respondenten (11%) kreeg in dat eerste contact geen antwoord op haar vragen, maar trad desondanks wel toe. Dit sluit aan op de gegevens uit literatuuronderzoek, waaruit blijkt dat een niet onaanzienlijk aantal vrijmetselaren eerder *ondanks* dan *dankzij* hun eerste ontmoeting met de vrijmetselarij toetrad tot de vrijmetselarij (Heijden, 2006).

Het besluit om toe te treden tot de vrijmetselarij neemt enige tijd. Iemand doet er gemiddeld genomen vier en een half jaar over voordat hij daadwerkelijk toetreedt. Het is dus geen impulsieve beslissing. Begrijpelijk, omdat het commitment dat wordt aangegaan in principe een verbintenis is voor het leven, waaruit meer een intentie spreekt dan een juridische gebondenheid voor het leven aan de vrijmetselarij. Mogelijk is dit aanleiding tot misverstanden.

Door de inwijding wordt een broeder lid van de Orde en de loge, maar niets staat hem in de weg om zijn lidmaatschap te beëindigen. Maar met alle respect voor die opzegging, voor de vrijmetselarij blijft hij vrijmetselaar. Dit moge blijken uit het feit dat, als hij later weer wil intreden en er besloten wordt tot zijn wederopneming, daar geen nieuwe inwijding aan verbonden is, hij is immers al ingewijd.

Vrienden of bekenden spelen een belangrijke rol in overwegingen om toe te treden als ook in zijn uiteindelijke beslissing. In de literatuur wordt gesproken van een 'advocaat' als iemand, die de belangstellende onder zijn hoede neemt en hem ondersteunt in zijn eerste en volgende stappen op het maçonnieke pad. In het inwijdingsproces wordt deze ondersteunende rol benadrukt. De kandidaat krijgt een geleider toegewezen die hem bij zal staan in de moeilijkheden op de door hem te ondernemen (symbolische) reizen van het inwijdingsritueel. Het is goed gebruik dat de geleider een persoon is die in een bijzondere relatie staat tot de betrokkene. Het kan de vrijmetselaar zijn die een rol speelde in zijn zoektocht naar de vrijmetselarij of een goede vriend of bekende.



Figuur 3.6. Invloed van vrienden en bekenden op beslissing en overwegingen van vrijmetselaren om toe te treden voor drie generaties vrijmetselaren

De mate waarin de kandidaat-vrijmetselaar vrienden en bekenden een rol laat spelen in zijn overwegingen en beslissing tot toetreding varieert per generatie. De vrijmetselaar van de jongere generaties laat zich daarin minder beïnvloeden dan die van de oudere generaties [$F(2,153) = 7.02, p < .05, \eta^2 = 0,08$]. Dit geldt ook voor zijn beslissing om toe te treden: op de vrijmetselaar van de jongere generaties hebben vrienden en bekenden minder invloed dan op de vrijmetselaar van de oudere generaties [$F(2,153) = 6.25, p < .05, \eta^2 = 0,08$]. Als de kandidaat blijkt heeft gegeven van zijn belangstelling en het besluit heeft genomen de loge te verzoeken om toelating, gaan er een aantal procedures in werking die uiteindelijk kunnen leiden tot zijn daadwerkelijke toetreding. Naast het schrijven van een levensbeschrijving en het invullen van een aanmeldingsformulier waarin men zijn aanvraag tot toetreding motiveert, zijn er een aantal ontmoetingen met leden van de toekomstige loge om vast te stellen of de kandidaat in zijn toekomstige loge datgene zal vinden waar hij naar op zoek is en of de loge een broeder opneemt die de maçonnieke uitgangspunten onderschrijft en die past in de cultuur van de loge.

Kort samengevat wordt er getoetst of betrokkene een vrij man is van goede naam die op een respectvolle wijze met zijn medemens omgaat en het bestaan van een hogere werkelijkheid onderschrijft. Er vindt een gesprek plaats met twee voorstellend meesters en de voorzittend meester van de loge. Hun rapportages komen bij een commissie van

onderzoek van de loge die op basis van de rapportages een gesprek heeft met de kandidaat en een advies uitbrengt aan de meester vergadering die uiteindelijk kan besluiten tot toelating. Als de Orde vervolgens geen bezwaar heeft, staat niets de inwijding tot vrijmetselaar in de weg.

Welke verwachtingen heeft iemand die toe wil treden tot de vrijmetselarij? Met behulp van gemiddelden op een vijfpuntschaal blijkt dat de kandidaat vooral verwachtte dat zijn toetreden hem verdieping van zijn leven zal geven. Hij hoopte gelijkgestemden te ontmoeten. Daarnaast zijn de verwachtingen ten aanzien van broederschap, spiritualiteit en antwoorden op existentiële vragen ($M = 3,6$) minder hoog gespannen (zie Tabel 3.2).

Tabel 3.2. Verwachtingen kandidaat ten tijde van zijn toetreden: gemiddelden en standaarddeviatie.

Verwachtingen kandidaat bij toetreden	M	SD	n	Antwoordoptie eens (4) en helemaal eens (5)
Verdieping in mijn leven	4,3	0.8	163	87%
Ontmoeten van gelijkgestemden	4,2	0.9	159	78%
Broederschap	3,9	1.1	163	68%
Spiritualiteit	3,6	1.1	147	65%
Antwoord op existentiële vragen	3,6	1.0	157	56%
Kans ander mens te worden	3,0	1.2	154	32%

NB. Items zijn gemeten op een vijfpuntschaal van 1 (helemaal mee oneens) tot 5 (helemaal mee eens)

Zoals blijkt uit Tabel 3.3. variëren naar zijn opvatting over een Hogere macht, ook zijn ervaring van de inwijding en zijn verwachtingen ten tijde van zijn toetreden tot de vrijmetselarij. Voor de vrijmetselaar die meer gelooft in een hogere macht blijkt zijn inwijding meer een mystieke ervaring, verwachtte hij meer antwoord te krijgen op zijn existentiële vragen en schatte hij ten tijde van zijn toetreden de kans een ander mens te worden hoger in dan de vrijmetselaar die minder gelooft in een 'hogere macht' (de combinatie deïsme/ theïsme).

Tabel 3.3. Geloof in een hogere macht: Mystieke ervaring en verwachtingen bij toetreden (laag-/hoog).

Geloof in Hogere Macht	Laag		Hoog		Chi ²
	n	%	n	%	
(1).Inwijding is mystieke ervaring	27	28	31	65	21.3 (df 4) p = .00
(2).Verwachting bij toetreden antwoord te krijgen op existentiële vragen	45	47	44	76	13.3 (df 4) p = .01
(3).Verwachting bij toetreding de kans om een ander mens te worden	19	20	25	54	17.0 (df 4) p = .00

(1): 0 cellen < 5 verwacht aantal = 8. (2): 2 cellen <5 verwacht aantal = .64 (3): 1 cell <5 verwacht aantal = 4.96

De ingrijpende ervaring van de inwijding heeft zich voor een meerderheid in de loop der tijden verdiept: deze verdieping in de tijd kan begrepen worden vanuit de optiek dat die eerste ervaring een blauwdruk is voor alle verdere initiaties. In de mate waarin die eerste ervaring van inwijding zich door de tijd heeft verdiept onderscheidt de protestgeneratie ($M = 4,3$, $SD = .85$) zich van de jongere generaties ($M = 3,7$, $SD = 1.01$) [$F(2, 142) = 3.88$, $p < .05$, $\eta^2 = .05$]. Ondanks zijn onzekerheden en bedenkingen rond het toetreden, blijkt deze stap voor een grote meerderheid achteraf passend bij de fase in hun leven. Die onzekerheid is niet zo verwonderlijk: men betreedt immers het onbekende. De vrijmetselarij is niet scheutig met informatie over de inwijding, omdat die kennis afbreuk doet aan de effecten van de inwijding. De beeldvorming over de vrijmetselarij in de buitenwereld over de geheime aspecten van de vrijmetselarij geeft de kandidaat ook niet veel houvast en toetreden tot de vrijmetselarij is geen vrijblijvende stap en vraagt een groot commitment van de betrokkene. Het vraagt dan ook enige tijd alvorens de kandidaat de daadwerkelijke stap van toetreding zet, het kan hem onzeker maken.

In antwoord op de open vraag ('Als u twijfelde over de te nemen stap tot toetreden tot de vrijmetselarij, waar gingen uw twijfels over?') waren er de volgende twijfels over de te nemen stap: 'Pas ik wel bij de vrijmetselarij?' (13%), 'Kom ik niet in een club van oude mannen terecht?' (8%) en ook speelde twijfel omtrent het element geheimzinnigheid (7%)²¹. De twijfels hebben ongetwijfeld iets te maken met het imago van de vrijmetselarij eind jaren '90: een besloten, geheimzinnige organisatie, voorbehouden aan hoogopgeleiden en beter gesitueerden.

Maçonnieke leeftijd. De vrijmetselaar mag er dan wel met alle twijfels enige tijd over doen alvorens toe te treden, maar als hij eenmaal lid is dan blijft hij dat voor langere tijd. De

21 Dit zijn de percentages op basis van het aantal respondenten die antwoord hebben gegeven. De percentages gerelateerd aan de gehele steekproef zijn achtereenvolgens: 10%; 6% en 5%. NB Er is hier niet gewogen en de percentages zijn derhalve aan te merken als indicaties.

gemiddelde duur van het lidmaatschap (de maçonnieke leeftijd) is achttien jaar ($M = 18,1$, $SD = 174.03$)²².

3.3 Wat beweegt iemand om vrijmetselaar te blijven?

Onderzocht wordt welke factoren iemand bewegen om vrijmetselaar te blijven: beantwoordt de vrijmetselarij aan zijn verwachtingen? Vormen vrijmetselaren een groep gelijkgestemden? Is er voldoende basis om hen te blijven binden? Zit de omgeving zijn lidmaatschap niet in de weg en hoe gaat hij om met twijfels? Om tot antwoorden te komen op deze vragen, worden een aantal elementen belicht om een beeld te vormen van de vrijmetselarij en de maçonnieke praktijk. Achtereenvolgens wordt ingegaan op de inwijding, mate van socialisatie, omgang met twijfels, broederschap als bindende factor, gedeelde ervaring in maçonnieke werkzaamheden en de rol van ‘het geheim’ daarin, zo er sprake is van een geheim. Eerst worden de resultaten gepresenteerd van de vergelijkingen, aangevuld met bevindingen waarvan variatieanalyses aantoonen dat deze significant waren. Dit laatste betreft met name de verschillen tussen generaties (de oudere, de protest en de jongere generaties).

Tabel 3.4 Ervaringen van inwijding door vrijmetselaars: gemiddelden en standaarddeviaties.

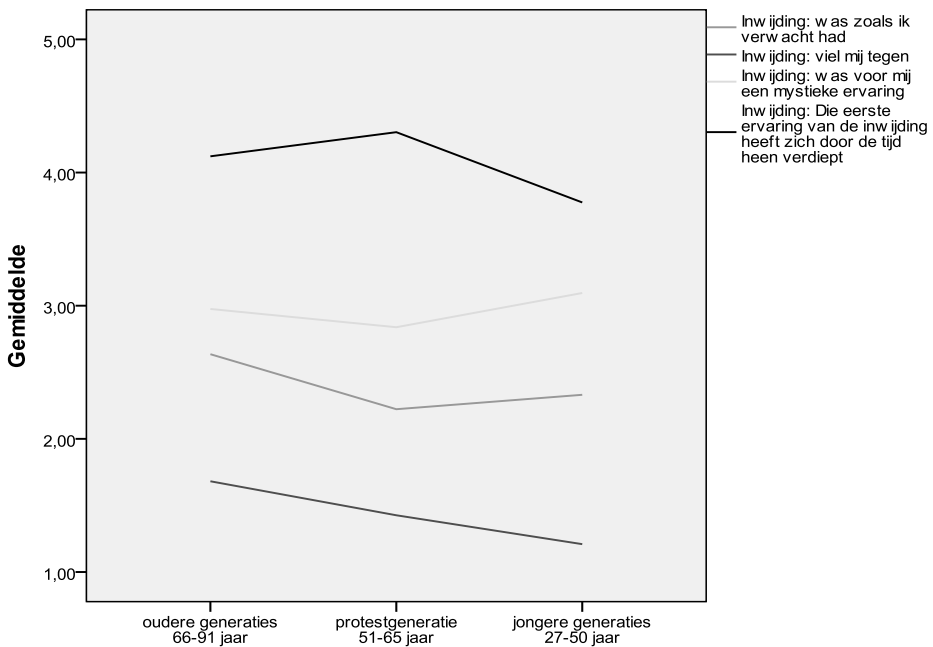
Inwijding :	M	SD	n	Antwoordopties mee eens (4) en helemaal mee eens (5)
De inwijding was een geweldige ervaring	4,2	0.9	164	84%
De inwijding was een verrassende ervaring	4,2	0.9	164	78%
De inwijding was voor mij een mystieke ervaring	3,0	1.4	158	38%
De inwijding was zoals ik verwacht had	2,4	1.2	163	19%
DE inwijding viel me tegen	1,6	1.0	160	7%
Die eerste ervaring van de inwijding heet zich door de tijd verdiept.	4,1	0.9	161	79%
De daarop volgende initiaties in de blauwe graden verdiepten die eerste ervaring	4,2	0.9	156	83%

NB. Items zijn gemeten op een vijfpuntschaal van 1 (helemaal mee oneens) tot 5 (helemaal mee eens)

In percentages uitgedrukt is de inwijding vooral een geweldige en verrassende ervaring die zich in de tijd heeft verdiept. Voor een klein percentage respondenten was de inwijding zoals verwacht en dit geldt significant meer voor de vrijmetselaar van de oudere generaties ($M = 2,7$, $SD = 1.29$) dan de vrijmetselaar van de protestgeneratie ($M = 2,2$, $SD = 1.13$) en van de jongere generaties ($M = 2,2$, $SD = 1.26$) [$F(2,144) = 3,63$, $p < .05$, $\eta^2 = .05$].

22 Berekening in maanden ($M = 217,36$, $SD = 174.03$)

Die eerste ervaring van inwijding heeft zich voor de protestgeneratie ($M = 4,3$, $SD = .85$) meer door de tijd verdiept dan voor de vrijmetselaar van de jongere generaties ($M = 3,7$, $SD = 1.01$) en de oudere generaties ($M = 4.1$, $SD = .96$) [$F(2,142) = 3,88$, $p < .05$, $\eta^2 = .05$]. Deze verdieping in de tijd kan begrepen worden vanuit de optiek dat die eerste ervaring een blauwdruk is voor alle verdere initiaties, waarin de intensiteit van die ervaring kan toenemen. In vergelijking met de jongere generaties ($M = 1,4$, $SD = .76$) en de protestgeneratie ($M = 1,5$, $SD = .84$) viel de inwijding de vrijmetselaar van de oudere generaties meer tegen ($M = 1,9$, $SD = 1.24$) [$F(2,142) = 3.62$]. In figuur 3.8 is de ervaring van de inwijding als een mystieke ervaring opgenomen. 38% van de vrijmetselaren zegt deze ervaring te hebben ($n = 158$).



Figuur 3.7 Ervaringen van inwijding bij drie generaties vrijmetselaars

Degenen die werden ingewijd waren het meest onder de indruk van de ervaring van broederschap, het deel uitmaken van de broederketen, het ritueel en de emoties die dit oproep. Deze ervaringen zijn vergelijkbaar met wat in de literatuur bekend is over inwijdingsrituelen waarin wordt beschreven dat deze rituelen door hun emotionele karakter en 'geheimhouding' een intense sociale samenhang in groepen bewerkstelligen (Whitehouse, 2000).

Deze sociale samenhang wordt bevestigd in hetgeen de vrijmetselaar in hoge mate ($M = 3,8$) ervaart als essenties van de broederschap: de broederketen, de broederliefde en de

gezamenlijke zoektocht. Het komt weliswaar op de vrijmetselaar zelf aan, maar hij staat er niet alleen voor en weet zich daarin gesteund door zijn medebroeders.

Tabel 3.5 Essentie van broederschap: gemiddelden en standaarddeviaties

		M	SD	n	Antwoordopties mee eens (4) en helemaal mee eens (5)
De essentie van de broederschap is voor mij :	De broederketen	3,8	1.0	166	65%
	De broederliefde	3,8	1.0	165	63%
	De gezamenlijke zoektocht	3,8	1.0	164	64%

NB. Items zijn gemeten op een vijfpuntschaal van 1 (helemaal mee oneens) tot 5 (helemaal mee eens)

Het ritueel. Middels het ritueel voltrekt zich de inwijding. De begrippen ritueel en ritueel kunnen enige verwarring geven. Hoewel taalkundig niet correct, wordt binnen de loges gesproken van het ‘inwijdingsritueel’, waarmee bedoeld wordt het tot leven brengen, ervaren en ondergaan van de op schrift gestelde rite. Het geschrift of boek waarin staat beschreven hoe de rite (plechtige handeling) moet worden uitgevoerd is het ritueel en een aantal riten, die in één organisch geheel worden samengebracht, vormen weer een ritueel. De ritus kan omschreven worden als een aantal plechtige handelingen waarin het persoonlijk (levens)verhaal van de inwijdeling (verhuld) geplaatst wordt in de context van een veel groter verhaal (vaak een mythe) dat meer vertelt over de dynamiek van het leven en meestal niet alleen van deze tijd is.

Mythe en ritus vormen de kern van de maçonnieke inwijdingen en vervullen voor de vrijmetselaar een belangrijke functie in het emotionele gevoel deel te hebben aan en thuis te zijn in deze wereld. In de rite kunnen een feitelijke wereld en een bovennatuurlijke wereld in de handeling en de ervaring samenvallen. Het is daarom niet verwonderlijk dat de vrijmetselaar gemiddeld scoort op de inwijding als een mystieke ervaring. Later wordt daar op terug gekomen, maar voor dit moment volstaat de constatering dat mystieke ervaringen als essentie hebben dat degene, die het overkomt, de ervaring heeft dat hij samenvalt met een groter geheel of zichzelf ervaart als een deel van een groter geheel. Inwijdingen behoren tot de overgangsrituelen (rites de passage) die een overgang bewerkstelligen van een bestaande toestand naar een andere toestand. In de literatuur wordt er gesproken van drie rituele fasen: een afscheiding van een oude toestand, een overgang en een opname in een nieuwe eindtoestand (Snoek, 1990). Het leerling ritueel kent dezelfde drieslag: in de voorbereiding neemt de kandidaat symbolisch afstand van een aantal verworvenheden en wordt hij geblinddoekt (een symbolisch sterven). Bij het betreden van de loge gaat hij de drempel van de loge over en wordt hij na een aantal ervaringen tot leerling-vrijmetselaar gewijd om zich daarna in een andere hoedanigheid, als ingewijde, te verhouden tot zichzelf en zijn omgeving. De dan nog profane kandidaat

sterft symbolisch op één niveau om vervolgens op een ander niveau als vrijmetselaar tot leven te komen. De verbindende schakel in deze overgang wordt gevormd door een aantal ervaringen en handelingen. Voorbeelden daarvan zijn de symbolische reizen die de kandidaat maakt en de plechtige handeling waardoor hij aangenomen wordt als vrijmetselaar.

De essentie van dit alles is dat de kandidaat-vrijmetselaar een kader wordt aangereikt waarbinnen hij tegelijkertijd de feitelijke werkelijkheid en een bovennatuurlijke werkelijkheid kan ervaren. Tijdens zijn inwijding maakt de kandidaat (leerling-vrijmetselaar) een drietal reizen. Het is hier niet de plaats om daar uitvoerig op in te gaan, maar nadere bestudering van de tekst van het leerling-ritueel laat zien dat in de drie symbolische reizen de kandidaat symbolisch zijn zoektocht naar het licht heeft aangevangen. Hierin wordt de gelaagdheid van het ritueel zichtbaar: hij maakt een persoonlijke zoektocht die verwijst naar de zoektocht als een universeel, archetypisch gegeven waar het gehele ritueel naar verwijst.

Socialisatie en bekering. De zo juist toegetreden vrijmetselaar ondergaat de invloed van de groep en heeft zich te verhouden tot haar cultuur, spelregels, codes en gebruiken. Dit kan leiden tot een socialisatieproces, waarin hij zich als groepslid positioneert, maar het kan ook leiden tot een vorm van geleidelijke bekering waarin het wel lijkt of hij zich een andere identiteit heeft verworven (conversie). Deze gang van zaken komt vaker voor bij het toetreden tot religieuze of spirituele groepen. Zo op het eerste gezicht lijkt een geleidelijke bekering hier niet aan de orde te zijn. Immers, het aspect van 'een vrij man' en de gehechtheid aan autonomie lijken eerder contra-indicaties voor een geleidelijke bekering. Vastgesteld kan worden dat als iemand vrijmetselaar wordt, dit effecten kan hebben op zijn leven. De helft van de vrijmetselaren heeft de indruk dat hij door zijn lidmaatschap een ander mens is geworden en anders is gaan functioneren. Hij omschrijft die verandering zelf als: milder, meer respect voor een ander, meer bewuste omgang met een aantal zaken en met meer verdieping in religie. Hij ervaart zich daardoor in het dagelijkse leven als bewuster, begripvoller en aardiger.

Die verandering is vooral voor de vrijmetselaar zelf herkenbaar: 50% van de vrijmetselaren ziet zichzelf als een ander mens. 31% van de respondenten geeft aan dat de omgeving dit inzicht deelt en een vergelijkbaar percentage beziet die verandering ziet als een ontwikkeling ten goede.

Tabel 3.6 Effecten van toetreden tot de vrijmetselarij in de optiek van vrijmetselaar en omgeving: gemiddelden en standaarddeviaties

	M	SD	n	Antwoordopties mee eens (4) en helemaal mee eens (5)
Mijn omgeving ervaart mij als een ander mens sinds ik vrijmetselaar ben	2,8	1.3	154	31%
Mijn omgeving ervaart dat ik ander functioneer sinds ik vrijmetselaar ben	2,7	1.1	153	25%
Mijn omgeving ervaart dit als een ontwikkeling ten goede	3,0	1.2	150	36%
Ik ervaar me zelf als een ander mens sinds ik vrijmetselaar ben	3,3	1.2	155	50%
Ik ervaar dat ik anders functioneer sinds ik vrijmetselaar ben	3,3	1.2	155	52%

NB. Items zijn gemeten op een vijfpuntschaal van 1 (helemaal mee oneens) tot 5 (helemaal mee eens)

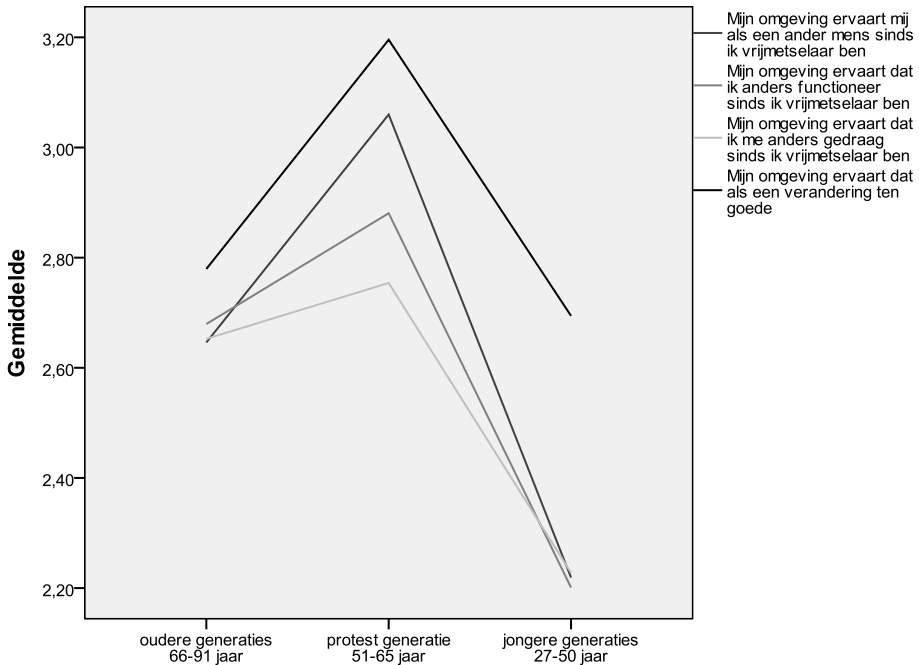
Generaties vrijmetselaren verschillen wel in de perceptie hoe de omgeving de genoemde verandering waarneemt, maar in hoe vrijmetselaars dit zelf ervaren zijn er geen verschillen tussen de generaties.

Daarin schatten de vrijmetselaren uit de jongere generaties de kans dat de omgeving hen ervaart als een ander mens sinds hij vrijmetselaar is, lager in dan de beide andere generaties. Dit geldt ook voor zijn functioneren. De analyse laat zien dat de protestgeneratie dit marginaal significant meer een ontwikkeling ten goede vindt dan de beide andere generaties.

Tabel 3.7 Effecten van toetreden tot de vrijmetselarij als functie van generatie: gemiddelden en standaarddeviaties.

	Oudere generaties		Protest Generatie		Jongere generaties		F(df)	η^2
	M	SD	M	SD	M	SD		.
Mijn omgeving ervaart mij als een ander mens sinds ik vrijmetselaar ben	2,2	1.1	3,0	1.3	2,8	1.4	4,50(2,128)	.06*
Mijn omgeving ervaart dat ik ander functioneer sinds ik vrijmetselaar ben	2,2	1.1	2,9	1.1	2,7	1.1	4,26(2,136)	.06*
Mijn omgeving ervaart dit als een ontwikkeling ten goede	2,7	1.0	3,2	1.1	2,8	1.3	2,50(2,133)	.04**

** $p < .01$



Figuur 3.8 Inschatting van hetgeen zijn omgeving merkt van zijn vrijmetselaar zijn voor vrijmetselaren van drie generaties.

Het 'vrijmetselaar zijn' speelt een rol in zijn leven: voor bijna de helft van de vrijmetselaren is dit in zijn dagelijks handelen vaak een overweging. Overigens beperkt het 'vrijmetselaar zijn' zich niet tot het zich bezig houden met vragen van zingeving, maar wordt hij geacht zich in zijn omgeving te doen kennen als vrijmetselaar.

Tabel 3.8 Doorwerking van lidmaatschap vrijmetselarij in het dagelijks leven van de vrijmetselaar

In het afgelopen jaar is het feit dat ik vrijmetselaar ben voor mijn dagelijks handelen:	M	SD	n	Antwoordoptie eens (4) en helemaal eens (5)
Vaak een overweging	3.2	1.4	147	46%
Altijd een overweging	2.7	1.4	153	33%
Zelden een overweging	2.7	1.5	151	30%
Soms een overweging	2.7	1.4	149	29%

NB. Items zijn gemeten op een vijfpuntschaal van 1 (helemaal mee oneens) tot 5 (helemaal mee eens)

Het is niet de bedoeling dat de vrijmetselaar zich als zodanig afficheert, doch eerder gaat het om een grondhouding die aan zijn handelen en optreden ten grondslag ligt. Immers, één van de maçonnieke uitgangspunten is dat een vrijmetselaar werkt aan een betere wereld en het (daarin) op de vrijmetselaar zelf aankomt: het is ook zijn individuele

verantwoordelijkheid. Bij het beëindigen van de maçonnieke werkzaamheden in de loge, krijgt de vrijmetselaar altijd van de achtbare meester de opdracht mee: keer terug naar het Westen (de samenleving) en doe u daar kennen als vrijmetselaar.

Onderzocht werd hoe ontvankelijk vrijmetselaren zijn voor de waarden, normen en andere cultuurkenmerken van de groep. Het bleek dat, als groep, zij een aantal zaken gemeen hebben: een hoge gemiddelde leeftijd, hoog opleidingsniveau, hoge sociale status en, bij toetreden, hoge verwachtingen van broederschap en het ontmoeten van gelijkgestemden. Het is dan ook niet verwonderlijk dat er een hoge mate van loyaliteit is naar de loge. Een overgrote meerderheid meent dat hij, als lid van een loge, zich dient te richten naar de gebruiken, codes en verwachtingen van de loge en dat het voor een leerling-vrijmetselaar van belang is zich de aangereikte informatie eigen te maken en zich daarna te gedragen. Deze zeer loyale opstelling wordt enigszins getemperd door een beduidend lager percentage dat zich kan vinden in de stelling dat de vrijmetselarij vooral is ‘het beantwoorden van de verwachtingen die in de loge gesteld worden’.

Tabel 3.9 Omgang van de vrijmetselaar met codes en gebruiken van de groep: gemiddelden en standaarddeviaties

	M	SD	n	Antwoordoptie eens (4) en helemaal eens (5)
Als lid van de loge dient men zich te richten naar de gebruiken en codes van de loge	4,2	0.9	170	82%
Als leerling vrijmetselaar is het van belang zich de aangereikte info eigen te maken.	4,3	0.8	169	87%
Toetreden tot de vrijmetselarij en het zich ontwikkelen als vrijmetselaar is vooral het beantwoorden van verwachtingen mij als vrijmetselaar in de loge gesteld.	3,0	1.2	168	35%

NB. Items zijn gemeten op een vijfpuntschaal van 1 (helemaal mee oneens) tot 5 (helemaal mee eens)

De ontvankelijkheid voor dit aspect van de maçonnieke codes en cultuur is generatiegebonden: de jongere generaties zijn daar minder ontvankelijk voor dan de oudere generaties. Immers de oudere generatie ($M = 3.5$, $SD = 1,0$) vinden meer dan de vrijmetselaar van de jongere generaties ($M = 2.6$, $SD = 1,2$) en de protestgeneratie ($M = 2.7$, $SD = 1,2$) dat toetreden tot de vrijmetselarij en het zich ontwikkelen als vrijmetselaar impliceert het beantwoorden aan verwachtingen die hem als vrijmetselaar in de loge gesteld worden ($F(2,148) = 8.16$, $p < .05$, $\eta^2 = 0.10$). De mate waarin de vrijmetselaar zich voegt naar de codes en gebruiken van de groep is ook afhankelijk van zijn verwachtingen en de mate waarin die verwachtingen worden ingelost. In ieder geval hebben alle generaties bij toetreden de hoogste verwachtingen (gemiddelde scores van > 4 op een vijfpuntsschaal) op de items ‘het ontmoeten van gelijkgestemden’ en ‘verdieping van het

leven'. Alleen op zijn verwachting van broederschap en de kans een ander mens te worden is generatie van invloed. Van beide spreekt, zoals eerder, aangegeven broederschap hem het meest aan.

Voldoet de vrijmetselarij aan de verwachtingen die hij had ten tijde van zijn toetreden? Bij zijn toetreden had de kandidaat-vrijmetselaar een aantal verwachtingen en vastgesteld werd dat hij in de eerste jaren van zijn maçonnieke carrière binnen de vrijmetselarij dan wel binnen zijn eigen loge heeft gevonden waar hij naar op zoek was. Zo op het eerste gezicht is er in het begin geen spanningsveld tussen het appèl van de loge en hoe de leerling-vrijmetselaar omgaat met de codes en gebruiken binnen de loge: de vrijmetselaar voelde zich gelijk thuis binnen de loge ($M = 4.1$, $SD = 1.0$). Naarmate hij langer vrijmetselaar is, zal er van hem ook meer verwacht worden. Dit kan aanleiding zijn tot twijfels en kritische vragen, die het socialisatieproces in de weg kunnen gaan zitten. Binnen de loge blijkt er alle ruimte te zijn voor twijfels en kritische vragen. Gemiddeld genomen ($M = 3.6$, $SD = 1.1$) vindt men dat er in de eerste jaren binnen de loge serieus is omgegaan met kritische vragen en twijfels. Dit past ook bij het beeld van de vrijmetselarij die harmonie en tolerantie hoog in haar vaandel heeft. Twijfels en kritische vragen lijken op een ingetogen wijze besproken te worden. Immers, de vrijmetselarij heeft haar focus eerder op datgene dat bindt dan op datgene dat scheidt, men probeert er samen uit te komen met respect voor ieders standpunt. Maar zoals later duidelijk zal worden, hebben tolerantie en een streven naar harmonie ook een schaduwzijde: een derde van de respondenten heeft ooit overwogen de Orde te dekken en een kwart daarvan voerde als overweging aan dat er onder het mom van tolerantie veel zaken werden toegedekt. Zo op het eerste gezicht is er echter sprake van een coherente gemeenschap, loyaal en gevoelig voor harmonie. Dit is niet zo verwonderlijk, want in de uitgangspunten van de vrijmetselarij als ook in de verwachtingen van degene die toetreedt, hebben harmonie en 'samen' een hoge prioriteit. Dat sluit twijfels echter niet uit.

Twijfels. Deze spelen niet nadrukkelijk in zijn eerste jaren als vrijmetselaar noch nemen zij af naarmate hij langer vrijmetselaar is. De 'maçonnieke' twijfels die hij heeft, worden bij voorkeur met de broeders besproken en nauwelijks met derden die geen vrijmetselaar zijn. Dit sluit aan bij de maçonnieke code dat zaken, die worden uitgewisseld in het broederlijke contact, binnen de beslotenheid van dat contact blijven. In de terminologie van de vrijmetselaar heet dit dat deze uitwisseling 'binnen de getande rand wordt gehouden'. Vastgesteld werd dat alleen op de mate waarin respondenten hun twijfels over de vrijmetselarij voor zich houden de factor generaties van invloed is: de protestgeneratie ($M = 2.0$, $SD = 1.18$) is daar minder terughoudend in dan de oudere generaties ($M = 2.9$, $SD = 1.39$) en de jongere generaties ($M = 2.9$, $SD = 1.39$) [$(F(2,82) = 7.23$, $p < 0.05$), $\eta^2 = 0.10$].

Tabel 3.10 Omgang van de vrijmetselaar met codes en gebruiken van de groep: gemiddelden en standaarddeviaties

Mijn twijfels:	M	SD	n	Antwoordoptie eens (4) en helemaal eens (5)
Bespreek ik met mijn medebroeders	3,6	1.3	99	72%
Nemen af hoe langer ik vrijmetselaar ben.	2,6	1.3	99	27%
Houd ik voor me zelf.	2,4	1.3	96	23%
Spelen, speelden vooral de eerste jaren van mijn maçonnieke carrière.	2,1	1.2	100	17%
Bespreek ik met derden (geen maçon)	2,0	1.3	96	9%

NB. Items zijn gemeten op een vijfpuntschaal van 1 (helemaal mee oneens) tot 5 (helemaal mee eens)

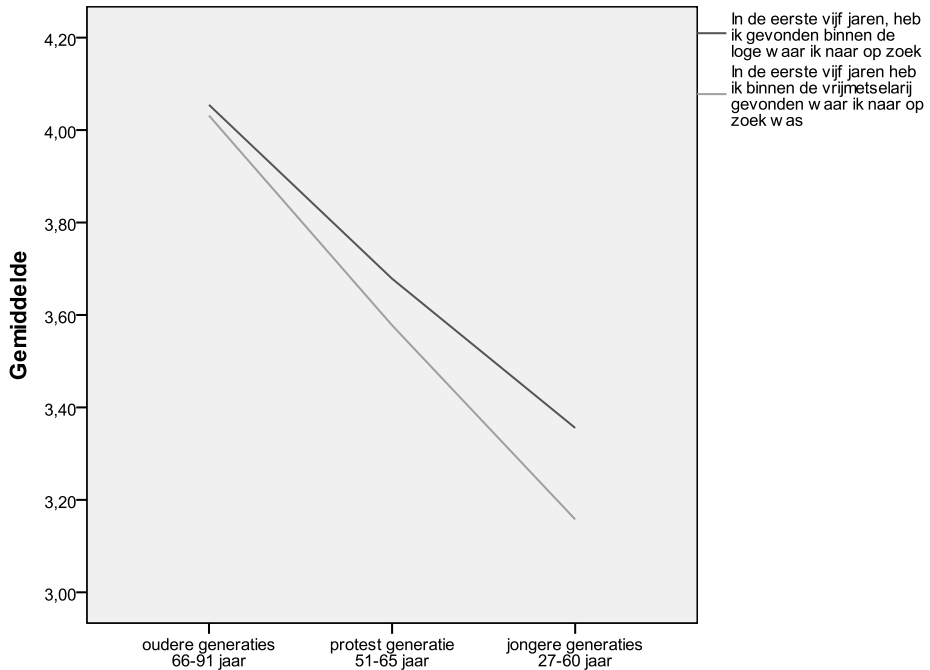
Niet tegenstaande zijn kritische vragen heeft hij in de eerste jaren zowel in de loge ($M = 3.8$, $SD = 1.1$) als in de vrijmetselarij ($M = 3.7$, $SD = 1.0$) gevonden wat hij zocht.

Tabel 3.11 De zoektocht van de vrijmetselaar in de loge en de vrijmetselarij: gemiddelden en standaarddeviaties

In de eerste jaren van mijn maçonnieke carrière:	M	SD	n	Antwoordopties mee eens (4) en helemaal mee eens (5)
Heb ik binnen de loge gevonden waar ik naar op zoek was	3,8	1.1	166	68%
Heb ik binnen de vrijmetselarij gevonden waar ik naar op zoek was	3,7	1.0	164	62%
Werd er in de loge serieus ingegaan op mijn kritische vragen	3.6	1.1	162	58%

NB. Items zijn gemeten op een vijfpuntschaal van 1 (helemaal mee oneens) tot 5 (helemaal mee eens)

Die zoektocht heeft de vrijmetselaar van de oudere generaties in de eerste jaren van zijn maçonnieke carrière binnen de vrijmetselarij en de loge meer opgeleverd dan de vrijmetselaar van de jongere generaties en de protestgeneratie. Voor degenen die een toelichting gaven op hun antwoord waren broederschap en verdieping belangrijk.



Figuur 3.9 Resultaten van zoektocht binnen loge en vrijmetselarij voor vrijmetselaren van generaties

Het effect van generaties op zijn zoektocht binnen de vrijmetselarij is groter dan binnen de loge. Over de resultaten van die zoektocht zijn de jongere generaties kritischer dan de oudere generaties. Er is weliswaar ruimte voor kritische vragen en daar wordt in voldoende mate op ingegaan maar dit is meer in de beleving van de vrijmetselaar van de oudere generaties dan van de jongere generaties en de protestgeneratie.

Tabel 3.12 De zoektocht van de vrijmetselaar in de loge en de vrijmetselarij als functie van generatie

	Oudere generaties	Protest Generatie	Jongere generaties	F	η^2
In de eerste jaren van mijn maconnieke carrière :	M SD	M SD	M SD		.
Heb ik binnen de loge gevonden waar ik naar op zoek was	4,1 .89	3,7 1.02	3,4 1.21	4.58(2,146)	.06*
Heb ik binnen de vrijmetselarij gevonden waar ik naar op zoek was	4,0 .75	3,6 1.07	3.1 1.23	8.48(2,145)	.11*
Werd er in de loge serieus ingegaan op mijn kritische vragen	3,9 1.01	3,5 1.07	3.3 1.06	4,02(2,143)	.05*

NB. Items zijn gemeten op een vijfpuntschaal van 1 (helemaal mee oneens) tot 5 (helemaal mee eens)

* $p < .05$

In de eerste vijf jaren komen er meer kritische vragen over zaken binnen de loge waar de loge overigens serieus mee omgaat. Deze kritische vragen gaan over de diepgang van de bijeenkomsten ($M = 3,2$, $SD = 1.2$), de kwaliteit van de instructies ($M = 3,1$, $SD = 1.3$), de openheid ($M = 3,0$, $SD = 1.3$), het statische karakter van de loge ($M = 2,9$, $SD = 1.3$), de betrokkenheid van de broeders ($M = 3,0$, $SD = 1.2$) en de mate van broederlijk contact ($M = 3,0$, $SD = 1.2$). Er zijn weinig kritische vragen bij de ritualen ($M = 2,4$, $SD = 1.3$) en deze constatering klopt met de gegevens uit recent onderzoek waaruit blijkt dat zowel oudere als jongere vrijmetselaren van loges in Amsterdam, Amstelveen en den Haag zeer tevreden zijn met de ritualen (Balvers, 2004). Daarbij moeten de vraag gesteld worden hoe die waardering van de ritualen begrepen moet worden, want in de ritualen ligt de essentie van ritus en een ontkenning van de waarde van de ritualen tast de basis aan van de maçonnieke uitgangspunten. Anders gezegd, zoveel ruimte lijkt er niet te zijn om de ritualen ter discussie te stellen, want anders stelt men de uitgangspunten van de vrijmetselarij ter discussie. Mogelijke veranderingen in de ritualen lijken dus eerder de buitenkant (de vormgeving) te betreffen dan de binnenkant (de inhoud).

De voorafgaande inventarisatie van twijfels en kritische vragen geeft een globaal beeld van de maçonnieke activiteiten en spelregels, maar dat geeft nog weinig informatie over de inhoudelijke kant van de vrijmetselarij en wat de vrijmetselarij voor sommigen zo aantrekkelijk kan maken. Hoewel het een hachelijke zaak is om voor een vrijmetselaar in te vullen wat de doelstellingen zijn van de vrijmetselarij, kan toch worden uitgegaan van drie algemeen geaccepteerde centrale doelstellingen: een beter mens worden, werken aan een betere wereld en op een respectvolle manier zich verhouden tot de medemens en een hogere werkelijkheid. De vrijmetselaar doet dit niet alleen, maar met zijn medebroeders: de broederschap. Zoals eerder verwoord: de vrijmetselaar ziet zichzelf als een ruwe steen en door deze tot een kubieke steen te maken (te werken aan zichzelf) kan deze geplaatst worden in de tempel der mensheid. Als de twijfels en kritiek door de maçonnieke omgeving niet serieus worden genomen, kan dat uiteindelijk resulteren in het dekken van de Orde.

Ruim een derde (38%) van de respondenten heeft wel eens overwogen de Orde te dekken. Uit de overwegingen van hen die ooit hebben overwogen de Orde te dekken zijn vier factoren getrokken: na optelling van de items tot schalen, bleken drie daarvan een hoge betrouwbaarheid te hebben (Cronbachs $\alpha \geq .77$) die samen 57% van de variantie verklaren in de overwegingen om de Orde te dekken, namelijk logecultuur, broederschap en leeftijd.

Cultuur van de loge (weinig open voor de samenleving, formeel en dominant gedrag van broeders, de omgang met traditie en de diepgang in de loge) verklaart 22% van die overwegingen; broederschap (het teleurgesteld zijn in de broederschap, de vrijblijvende omgang met de idealen en de tegenvallende sfeer in de loge) verklaart 19% van die

overwegingen en leeftijd (leeftijdsopbouw van de loge) was voor 16% van de vrijmetselaars een overweging om de Orde te dekken. Generatie blijkt niet van invloed op deze overwegingen. Alleen het star vasthouden aan tradities is voor de protestgeneratie ($M = 2,3$, $SD = 1.2$) in vergelijking met de oudere generaties ($M = 3.0$, $SD = 1.3$) en de jongere generaties ($M = 2,3$, $SD = 1.6$) minder een overweging geweest om de Orde te dekken en generatie heeft een bovengemiddeld effect op die overweging [$F(2,69) = 6.48$, $p < .05$, $\eta^2 = 0,10$].

Tabel 3.13 Overwegingen van vrijmetselaren die ooit hebben overwogen de Orde te dekken (n= 174)

Item	Logecultuur	Broederschap	Leeftijd	Proriteiten
Lichtzinnig omgaan met traditie	,783			
Het contact bleef te vormelijk	,770			
Weinig open voor samenleving	,758			
Te star vasthouden aan tradities	,644			
Dominantie bepaalde broeders	,638			
De diepgang in de loge stelde me teleur	,544			
Men spreekt elkaar niet aan op gedrag	,443			
Ik was teleurgesteld in de broederschap		,826		
De vrijblijvende omgang met de idealen		,753		
De sfeer in de loge viel me tegen		,696		
Onevenwichtige leeftijdsopbouw in de loge			,861	
De gemiddelde leeftijd zat me in de weg			,811	
Te sterke nadruk op tradities			,583	
Opvang nieuwe leden ontbrak			,568	
Ik stelde andere prioriteiten				,798
Investeren en baten waren uit verhouding				,641
Verklaarde variantie	22,4%	18,7%	15,6 %	6,0 %
Cronbach's alpha:	,87	,77	,77	,60

Extractie methode: Maximum Likelihood

Rotatie methode: Varimax Rotatie

Bovenstaande genereert geen twijfels over de vrijmetselarij: de meeste vrijmetselaren (81%) hebben geen twijfels bij de vrijmetselarij. Deze waardering betreft de situatie van de vrijmetselarij ten tijde van het onderzoek. Ten aanzien van het perspectief en de levensvatbaarheid is de vrijmetselaar voorzichtiger. Op het perspectief en de levensvatbaarheid van de vrijmetselarij is de koers van het hoofdbestuur van de Orde van invloed. Over die koers heeft ruim een kwart geen twijfels, een kwart heeft wel twijfels en een derde neemt een neutraal standpunt in. Deze verdeling van scores kan voor een deel verklaard worden vanuit de overgangsfase waarin de vrijmetselarij is beland.

Tabel 3.14 Twijfels bij de vrijmetselarij: gemiddelden en standaarddeviaties

Ik heb twijfels bij:	M	SD	n	Antwoordopties mee eens (4) en helemaal mee eens (5)
De huidige koers van de orde	2,9	1.3	98	28%
Haar levensvatbaarheid	2,5	1.3	104	25%
Het perspectief van de vrijmetselarij	2,3	1.3	101	23%
De vrijmetselarij	1,8	1.0	102	10%

NB. Items zijn gemeten op een vijfpuntschaal van 1 (helemaal mee oneens) tot 5 (helemaal mee eens)

Er is al langere tijd een transformatie aan de gang van een besloten, naar binnen gekeerde groep naar een vereniging die met behoud van haar eigenheid meer open staat voor de buitenwereld. Vreemd genoeg was het altijd al juist die buitenwereld waar zij iets voor wilde betekenen. Dit vereist stuurmanskunst van het hoofdbestuur, want in grote lijnen geformuleerd ondersteunt twee vijfde van de respondenten haar koers, een derde kijkt het even af en een kwart heeft twijfels. Mogelijk kan de lagere score op de levensvatbaarheid van de vrijmetselarij verklaard worden door de doemscenario's in de jaren '90 en de verschuivingen in het religieuze landschap in de laatste vijftig jaren. In het doemscenario werd doorgerekend hoe de vrijmetselarij in Nederland zou kunnen overleven als de dalende lijn in het aantal aanmeldingen van jongeren zich door zou zetten. Een complicerende factor in deze is dat de veranderingen en verschuivingen in het religieuze landschap in de tweede helft van 20^e eeuw die terugloop nog kunnen versnellen: het ter discussie stellen van geïstitutionaliseerde religie kan gevolgen hebben voor de toekomstverwachtingen van de vrijmetselarij die in het zelfde 'religieuze' domein opereert.

Er zijn een aantal zaken die de vrijmetselaar wel of niet aanspreken. Hoewel de vrijmetselaar van nature niet zo scheutig is met kritiek (zie Tabel 3.12) had een kwart van de respondenten moeite met het geringe aantal jongeren binnen de vrijmetselarij en haar gesloten karakter. Bij de punten waar echt verandering in moet komen, werden deze zelfde thema's genoemd: er moeten meer jongeren in de vrijmetselarij komen en de vrijmetselarij moet zich meer openen voor de buitenwereld. Of die gewenste openheid ook meer jongeren zal aantrekken is nog maar de vraag, want het zou zo maar kunnen dat jongeren juist op die beslotenheid afkomen. Bijna de helft van de respondenten die mogelijkheden zagen ter verbetering van deze minder aansprekende aspecten van de vrijmetselarij schat in dat die verbeteringen een kans van slagen hebben.

Ruim twee derde (70%) van de respondenten hebben, in de open vraag 'Wat is volgens u de kracht van de vrijmetselarij?', daar uitspraken over gedaan. In percentages van het aantal respondenten dat antwoord heeft gegeven, scoorden broederschap (39%) en de mogelijkheden tot verdieping (31%) het hoogst. Deze hoge scores zijn vergelijkbaar met

de percentages die werden gevonden bij de verwachtingen bij toetreding: verdieping zin van mijn leven (87% was het daar mee eens of helemaal mee eens) en broederschap (68% was het daar mee eens of helemaal mee eens). Aan andere zaken werd veel minder kracht toegeschreven, zoals aan vrijheid (13%), symboliek (10%), ritueel (9%), ondogmatisch (9%) en traditioneel (6%).

Een steeds terugkerend thema in de discussie over de vrijmetselarij is het al dan niet toelaten van vrouwen. Daarmede zal bedoeld zijn het toelaten van de vrouwen binnen de Orde van vrijmetselaren, werkend onder het Grootoosten der Nederlanden. Immers vrouwen kunnen feitelijk en naar de geest maçonniek werkzaam zijn in een tweetal andere Orden, namelijk de Droit Humain (de Orde van de gemengde vrijmetselarij) en de Vita Feminae Textura (de Weefsters). Deze laatste groep is geen vrijmetselarij maar in de geest en de werkwijze is zij daar wel aan verwant. Nadat eerst was ingegaan op de minder aansprekende aspecten van de vrijmetselarij werd gevraagd welke mogelijkheden tot verbetering de vrijmetselaar zag. Van de vrijmetselaren die antwoord gaven op deze vraag (n = 90) waren er vier met een uitspraak over de toelaatbaarheid van vrouwen (4%). De suggesties voor verbetering betroffen: 'vrouwen toelaten' (2x); 'gemengde loges' en vrouwen in de vrijmetselarij zijn niet op voorhand onbespreekbaar'²³.

Broederschap. Er is weinig bekend hoe het begrip 'broederschap', dat de essentie van de vrijmetselarij raakt, begrepen moet worden. Broederschap kan zowel een wederzijdse relatie als verenigingsvorm aanduiden. Voor de vrijmetselaar ligt de essentie van de broederschap meer in de metabehoeften verdieping van de zin van het leven en zelfreflectie. Opvallend in deze is dat twee zaken die het meest worden gezien als de essentie van de broederschap juist met het individu te maken hebben. Geborgenheid en sociëteitsgevoel worden het minst geassocieerd met de essentie van de broederschap. De standaarddeviaties in Tabel 3.15 laten zien hoe klein de spreiding van de meningen is in hetgeen als essentie van broederschap wordt beleefd. Men is het dus in sterke mate met elkaar eens aangaande dit thema.

23 Eén respondent gaf als antwoord 'vrouwen actiever betrekken', maar dit is vanwege de ruime formulering buiten beschouwing gebleven. Het kan immers ook geïnterpreteerd worden als het informeren van de echtgenotes van de vrijmetselaars.

Tabel 3.15 Essentie van broederschap vrijmetselaren: gemiddelden en standaarddeviaties

	M	SD	n	Antwoordopties mee eens (4) en helemaal mee eens (5)
Wat is de essentie van de broederschap?				
Verdieping zin van het leven	4,2	0,9	167	81%
Zelfreflectie	4,0	1,0	163	76%
De gezamenlijke zoektocht	3,8	1,0	164	64%
De broederliefde	3,8	1,0	165	63%
De broederketen	3,8	1,0	166	55%
Spiritualiteit	3,7	1,1	161	62%
Geborgenheid	3,2	1,2	163	44%
Sociëteitsgevoel	2,9	1,3	163	37%

NB. Items zijn gemeten op een vijfpuntschaal van 1 (helemaal mee oneens) tot 5 (helemaal mee eens)

In zijn verwachtingen bij toetreding en in zijn inwijding speelt broederschap een centrale rol. Over de essentie van broederschap is er weinig verschil van inzicht tussen de generaties vrijmetselaren: zelfreflectie en verdieping in de zin van het leven benaderen voor iedere generatie het meest de essentie van broederschap. De concrete opname in de broederschap voltrekt zich door opname in de broederketen tijdens de inwijding. Er blijkt wel een verschil te zijn in de verwachtingen tussen generaties ten aanzien van broederschap ten tijden van het toetreden, maar eenmaal vrijmetselaar is er een zekere eenstemmigheid over broederschap. Terugkijkend, geven respondenten uit de jongere generaties aan lagere verwachtingen te hebben ten aanzien van broederschap ten tijde van hun toetreden ($M = 3,6$, $SD = 1,12$) dan de oudere generaties ($M = 4,2$, $SD = 0,93$) en de protestgeneratie ($M = 3,7$, $SD = 1,23$) [$F(2,144) = 5,31$, $p < .05$, $\eta^2 = 0,07$]. Ook over de aspecten van broederschap is er een zekere overeenstemming eenstemmigheid in opvatting tussen de generaties: ten aanzien van de beleving van de broederschap, de essentie van broederschap en het ervaren van de broederschap als een maconnieke methode zijn er geen significante verschillen tussen de drie generaties.

Communicatie met omgeving. Hoewel er de laatste jaren veel veranderd is, heeft de vrijmetselarij nog steeds de naam een besloten vereniging te zijn waarvan de leden niet gemakkelijk in de openbaarheid treden over hun lidmaatschap. Daarom werd onderzocht hoe informatief de vrijmetselaar is over zijn lidmaatschap naar zijn dierbaren en zijn omgeving. Volgens zeggen van de vrijmetselaar zijn de partners en kinderen op de hoogte van zijn lidmaatschap en waardeert drie kwart van de partners, zoals eerder aangegeven, het lidmaatschap als (zeer) positief. Het oudste kind van de vrijmetselaar is op de hoogte van zijn lidmaatschap en een deel ervaart dit als positief (38%) of heeft geen bezwaren (31%). Van hen die op de hoogte zijn is een klein gedeelte (6%) dat moeite heeft met het

feit dat vader vrijmetselaar is. Een deel interesseert het niet (16%). Voor de tweede en derde kinderen in het gezin zijn deze gegevens vergelijkbaar.

Tabel 3.16 Bekend met lidmaatschap van vrijmetselarij

Van mijn lidmaatschap zijn op de hoogte:	%	N
Mijn vrienden	94	170
Mijn naaste familieleden (geen partner, kind)	90	166
Mijn naaste collega's	65	161
Mijn collega's	31	155

De vrijmetselaar communiceert met zijn naaste omgeving over het feit dat hij vrijmetselaar is. Naarmate de sociale afstand groter wordt, neemt ook de communicatie in deze af. Over zijn lidmaatschap van de vrijmetselarij informeren respondenten eerder vrienden dan familieleden voor zover het niet de eigen partner of kinderen betreft. Bij daadwerkelijke belangstelling wil een kwart zich bekend maken als vrijmetselaar. Voor een vergelijkbaar aantal zijn de mate van nabijheid en het vertrouwen dat iemand oprecht geïnteresseerd is, argumenten om zich als vrijmetselaar bekend te maken. Deze openheid sluit aan bij de conclusies uit recent onderzoek waarin werd vastgesteld dat het imago van de vrijmetselarij als een gesloten club enige nuancering behoeft. De onderzoekster constateerde hoe open de vrijmetselaren waren met hun informatie (Balvers, 2004).

De maçonnieke werkzaamheden. De meeste loges komen één maal per week bijeen op een vaste werkdag. Voor vrijwel alle loges geldt dat er twee soorten bijeenkomsten zijn: de rituele bijeenkomsten, open loges geheten, en de overige bijeenkomsten, die comparities worden genoemd.

De rituele bijeenkomsten. In de open loges is elke plechtigheid ingebed in een ritueel. Een ritueel is de schriftelijke vastlegging van een ritus. Eerder werd al gesteld dat er aparte ritualen zijn voor de inwijding tot leerling-, gezelschap- en meester-vrijmetselaar. In het taalgebruik spreekt men van ritueel, maar men verwijst naar de ritus. De ritus wordt beschreven als een geheel van zinvolle symbolische en allusieve handelingen en daarbij gesproken woorden, dat op bestemde tijd en plaats steeds op dezelfde voorgeschreven wijze wordt uitgevoerd (Beekes, 1999). In de ritus (de ritus) kunnen twee elementen worden onderscheiden die een verbindende schakel vormen tussen de feitelijke werkelijkheid en een hogere werkelijkheid. Beide dimensies van werkelijkheid kunnen samenvallen en beleefd worden in de allusieve handelingen en de gebruikte symboliek. De allusieve handeling is een handeling 'welke wekkend is t.a.v. haar deelnemers, doordat zij zinspeelt en toespeelt naar een gemeenschappelijke kennis, welke zij als latent aanwezig veronderstelt, en waarbij de deelnemers zich bereid en actief opstellen haar wekkende

werking te ondergaan' (Pott, 1959). Eén van de karakteristieken van een symbool is dat het twee werkelijkheden in zich kan verenigen.²⁴ Door te verwijzen naar een andere werkelijkheid kan in de allusieve handeling en de symbolen(taal) de vrijmetselaar zijn eigen leven en handelen in de feitelijke wereld van het hier en nu plaatsen in de context van een hogere werkelijkheid, of zo men wil een bovennatuurlijke werkelijkheid.

Uit het eerder aangehaalde onderzoek naar twee generaties vrijmetselaren in Amsterdamse loges bleek dat zowel de oudere als de jongere generaties zich prima kunnen vinden in de bestaande ritualen (Balvers, 2004). Dit stemt overeen met de bevindingen van de respondenten in dit onderzoek: het merendeel vindt dat er in de ritualen een juiste balans is tussen vorm en inhoud en dat de ritualen binnen de eigen loge van voldoende kwaliteit zijn, maar over het bijstellen van de vorm (de verpakking) van het ritueel is men terughoudend. In de discussie over het bijstellen van de ritualen spelen de volgende argumenten een rol: 'de ritualen moeten wat eigentijds(er), anders bereiken we de jongeren niet', 'het gaat om de inhoud, niet om de vorm' en 'het archaïsche taalgebruik in de ritualen heeft geen aantrekkingskracht op jongeren'.

Tabel 3.17 Essentie van de ritualen vrijmetselaren : gemiddelden en standaarddeviaties

Wat is de essentie van de ritualen?	M	SD	n	Antwoordopties mee eens (4) en helemaal mee eens (5)
De uitvoering van de ritualen binnen mijn loge is van voldoende kwaliteit	4,2	0.9	170	84%
In de ritualen is er een juiste balans tussen vorm en inhoud	4,0	0.9	167	78%
Ik vind dat de vorm en de inhoud van de ritualen aan bijstelling toe is	2,7	1.4	164	30%

NB. Items zijn gemeten op een vijfpuntschaal van 1 (helemaal mee oneens) tot 5 (helemaal mee eens)

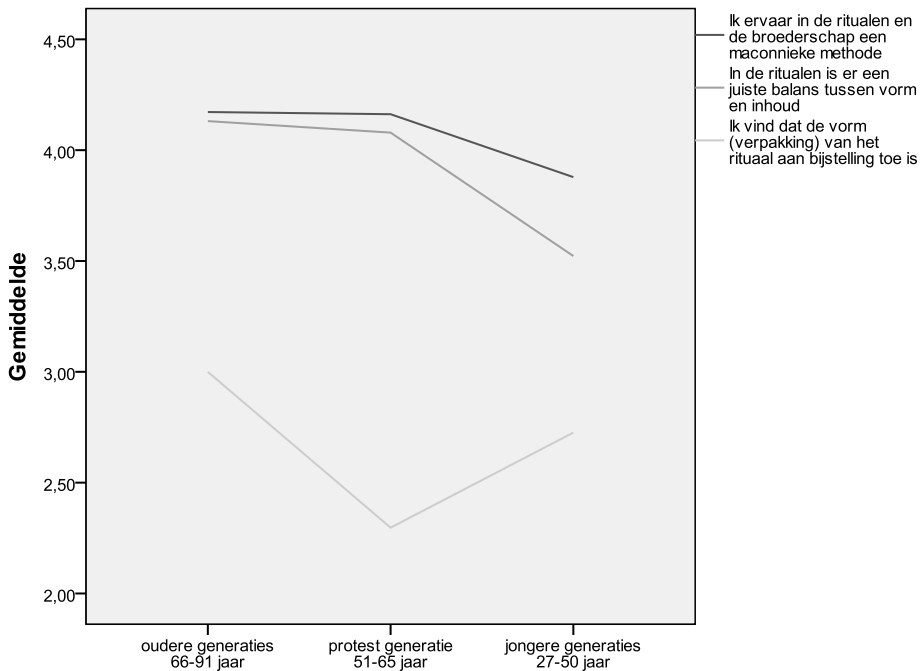
Het argument dat door bijstelling van het ritueel jongeren zouden worden aangetrokken lijkt niet valide: de behoefte om de vorm van het ritueel bij te stellen is niet groot. Figuur 3.11 laat zien dat deze behoefte meer leeft bij de oudere generaties dan bij de protestgeneratie en de jongere generaties. De protestgeneratie is het meest content met de ritualen, ervaart een juiste balans en heeft een geringe behoefte om de vorm van de ritualen bij te stellen. De oudere generaties ervaren meer een balans tussen vorm en inhoud in het ritueel, maar dat neemt niet weg dat zij meer dan de andere generaties hechten aan het bijstellen van de vorm van de ritualen. De oudere generaties vinden, meer dan de jongere generaties, vorm en inhoud van de ritualen in balans. Dit lijkt in tegenspraak met de eerdere constatering dat de behoefte aan bijstelling van het ritueel meer leeft bij de oudere generaties dan bij de jongere generaties.

24 Symbool komt van het Griekse werkwoord *symboloo* = samenwerpen, samenbrengen

Tabel 3.18 Opvattingen over rituelen als functie van generatie vrijmetselaren.

	Oudere generaties		Protest generatie		Jongere generaties		F(df)	η^2
	M	SD	M	SD	M	SD		
De rituelen								
In de rituelen is er een juiste balans tussen vorm en inhoud	3,5	0,8	4,0	0,8	4,1	0,8	5,33(2,148)	.07*
Ik vind dat de vorm en de inhoud van de rituelen aan bijstelling toe is	2,7	1,3	2,3	1,2	3,0	1,5	4,64(2,145)	.06*

NB. Items zijn gemeten op een vijfpuntschaal van 1 (helemaal mee oneens) tot 5 (helemaal mee eens)

**Figuur 3.10** Opvattingen over rituelen van verschillende generaties vrijmetselaren.

De opvattingen over de mate van balans tussen vorm en inhoud en de noodzaak tot bijstelling moeten voor beide generaties wel gezien worden in de volgende context: op 'juiste balans tussen vorm en inhoud van het ritueel' wordt bovengemiddeld gescoord en de score op 'bijstelling van de vorm van het ritueel is noodzakelijk' ligt onder het gemiddelde zodat per saldo het oordeel over deze aspecten van het maçonnieke ritueel gematigd positief is. Alle generaties lijken er het zeer over eens dat de uitvoering van de rituelen in de loges kwalitatief voldoende is.

Iets minder dan de helft van de respondenten (48%) heeft, in een open vraag, beschreven wat voor hen de essentie van de rituelen is. Dit leverde de volgende

antwoorden op: verdieping (21%), mystiek (21%), reflectie en bewustwording (17%), symboliek (8%) en steun (6%).

Andere werkzaamheden. Naast de rituelen, die zich voltrekken in een open loge, zijn er nog andere maçonnieke werkzaamheden: de comparities, de instructies en de zevende graad. In de comparitie vinden de vergaderingen plaats en worden bouwstukken opgeleverd. Bouwstukken zijn voordrachten die door een inleider worden gehouden en waarover men met elkaar van gedachten wisselt.

De voordrachten gaan bij voorkeur over maçonnieke thema's en worden altijd getoetst op het maçonnieke karakter: wat kunnen wij als vrijmetselaren hier van leren? De veronderstelling was hier dat in de open loge het accent meer ligt op de spiritualiteit en in de comparities meer op de pragmatische aspecten van de maçonnieke arbeid. Hoewel het één het ander niet hoeft uit te sluiten, zijn de maçonnieke methode vervat in rituelen en het feit dat voor 38% van de vrijmetselaren de inwijding een mystieke ervaring was duidelijke indicaties hiervoor. Respondenten hebben een voorkeur voor de open loges boven de comparities (zie Tabel 3.19). De animo voor instructiebijeenkomsten en het visiteren is minder. Al deze werkzaamheden kunnen geplaatst worden in een 'religieuze' context. In het licht van het voorgaande onderschrijf ik de opvatting dat religie ieder systeem van symbolen is dat invloed uitoefent op menselijk handelen, doordat het de mogelijkheid biedt ritueel contact te onderhouden tussen de wereld van alledag en een groter bovenzintuiglijk waarnemingsverband (Hanegraaff, 1998). De vrijmetselaar spreekt echter liever, vanwege de terminologische beladenheid, niet van religie, maar van een methode.

Tabel 3.19 Voorkeur voor maçonnieke activiteiten: gemiddelden en standaarddeviaties

	M	SD	n	Antwoordopties mee eens (4) en helemaal mee eens (5)
Voorkeur voor open loges in de blauwe graden	4,2	0.9	165	79%
Voorkeur voor comparities	3,9	1.0	168	68%
Voorkeur voor instructiebijeenkomsten	3,3	1.1	160	41%
Voorkeur voor het visiteren	3,1	1.1	157	35%

NB. Items zijn gemeten op een vijfpuntschaal van 1 (helemaal mee oneens) tot 5 (helemaal mee eens)

In de rituelen en de broederschap ervaart een meerderheid een maçonnieke methode. De vrijmetselarij als een methode om mensen te stimuleren bewust denkend in het leven te staan, om zijn leven inhoud te geven en om te leren leven met zingevingvragen wordt breed gedragen (zie Tabel 3.20).

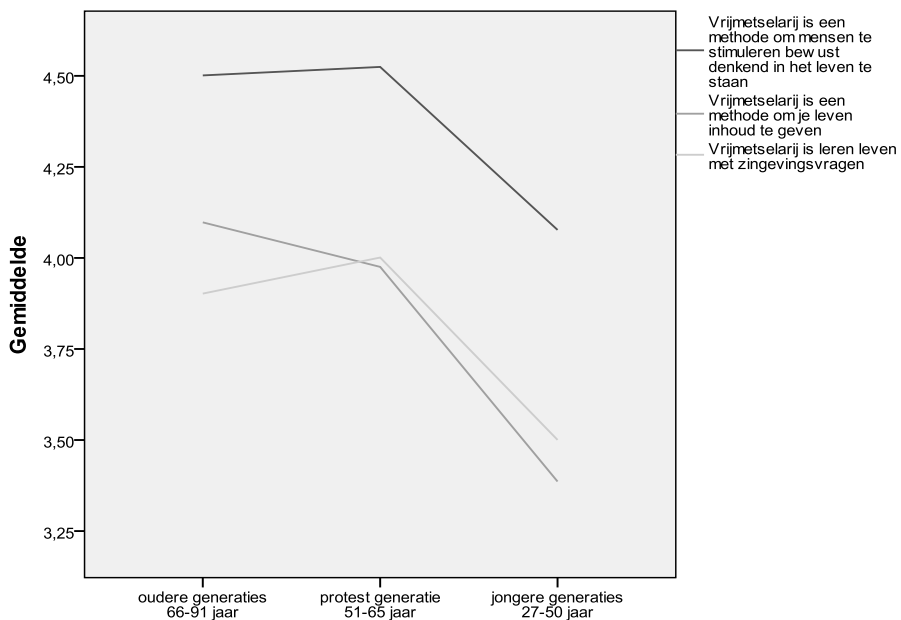
Tabel 3.20 Vrijmetselarij als methode: gemiddelden en standaarddeviaties

	M	SD	n	Antwoordopties mee eens (4) en helemaal mee eens (5)
Vrijmetselarij is een methode om mensen te stimuleren bewust denkend in het leven te staan	4,4	0.7	166	91
Ik ervaar in de ritualen en de broederschap een maçonnieke methode	4,1	0.9	162	79
Vrijmetselarij is een methode om je leven inhoud te geven	3,9	1.0	165	72
Vrijmetselarij is leren leven met zingevingvragen	3,9	0.9	163	71

NB. Items zijn gemeten op een vijfpuntschaal van 1 (helemaal mee oneens) tot 5 (helemaal mee eens)

Tussen de generaties zijn enige significante verschillen: voor de jongere generaties ($M = 4,1$, $SD = 0.7$) is het minder een methode om iemand te stimuleren bewust denkend in het leven te staan dan voor de vrijmetselaar van de oudere generaties ($M = 4,5$, $SD = 0.8$) en de protestgeneratie ($M = 4,5$, $SD = 0.6$) [$F(2,148) = 5,15$, $p < .05$, $\eta^2 = .07$].

De jongere generaties zien het minder als een methode om inhoud aan het leven te geven ($M = 3,4$, $SD = 0.9$) en om te leren leven met zingevingvragen ($M = 3,5$, $SD = 0.8$) dan de vrijmetselaar van de oudere generaties met scores van achtereenvolgens ($M = 4,1$, $SD = 1.0$) en ($M = 3,9$, $SD = 1.0$) en van de protestgeneratie met scores van achtereenvolgens ($M = 4,0$, $SD = 1.0$) en ($M = 4,0$, $SD = 0.9$) op deze items.

**Figuur 3.11** Opvattingen over vrijmetselarij als methode van verschillende generaties

Het ontwikkelen van bewustzijn is voor de vrijmetselaar een centraal thema. In feite is hier niets maçonniek aan, want er zijn veel meer plaatsen waar aan bewustzijn gewerkt kan worden. De vraag is dan wat maakt uitgerekend de vrijmetselarij aantrekkelijk in deze? De eerder genoemde verwachtingen bij het toetreden zijn een indicatie: naast verdieping in zijn leven verwacht de vrijmetselaar vooral gelijkgestemden te ontmoeten en broederschap te vinden. Zijn voorkeur in de maçonnieke arbeid als concretisering van de maçonnieke methode is ook een indicatie: hij heeft een lichte voorkeur voor de open loges waar het accent ligt op de spirituele aspecten van de vrijmetselarij boven de instructies en de comparities en waar het accent ligt op de pragmatische kant van de vrijmetselarij.

Presentie. Een loge komt gemiddeld 34 maal per jaar bij elkaar, sommige loges komen wekelijks bij elkaar en andere loges kennen een ander ritme. Daarnaast zijn er de gebruikelijke vakanties: in de kerstvakantie twee weken verlof en in juni worden de loge activiteiten gestopt om deze weer in september te hervatten. Maçonnieke hoogtepunten zijn de Open loges waarin men de schutspatronen van de vrijmetselarij gedenkt: het Winter Sint Jan (27 december) en het Zomer Sint Jan (24 juni). Met deze laatste bijeenkomst wordt doorgaans het werkjaar afgesloten dat loopt van september tot juli. In een aantal steden is het gebruikelijk om met een aantal loges gezamenlijk het werkjaar te beginnen. De gemiddelde opkomst op basis van 34 bijeenkomsten is 24 (71%). Voor absentie worden de volgende motieven gegeven: persoonlijke omstandigheden, andere prioriteiten (een breed begrip dat vele ladingen dekt) en gezondheidsproblemen. Nagenoeg geen rol spelen financiële overwegingen, moeilijk veilig bereikbaar en verminderd enthousiasme over wat de loge te bieden heeft.

Tabel 3.21 Redenen afwezigheid bijeenkomsten: gemiddelden en standaarddeviaties

De reden van mijn afwezigheid was:	M	SD	n	Antwoordopties mee eens (4) en helemaal mee eens (5)
Persoonlijke omstandigheden	3,9	1.5	145	75%
Andere prioriteiten	3,0	1.6	133	48%
Mijn gezondheid	2,8	1.8	141	37%
Verminderd enthousiasme over wat loge mij biedt	1,8	1.2	131	13%
Moeilijk veilig bereikbaar	1,4	0.9	132	5%

NB. Items zijn gemeten op een vijfpuntschaal van 1 (helemaal mee oneens) tot 5 (helemaal mee eens)

Er zijn alleen significante verschillen tussen de generaties gevonden inzake leeftijdsgerelateerde redenen: voor de oudere generaties zijn gezondheid en moeilijk veilig bereikbaar meer een reden van afwezigheid dan voor de vrijmetselaar van de protestgeneratie en de jongere generaties.

Tabel 3.22 Redenen afwezigheid in loge als functie van generatie vrijmetselaren.

	Oudere generaties		Protest Generatie		Jongere generaties		F(df)	η^2
	M	SD	M	SD	M	SD		
Redenen van mijn afwezigheid:								.
Persoonlijke omstandigheden	4,2	1.29	3,9	1.65	3,4	1.60	(2,128)= 2,86	.06**
Mijn gezondheid	3,3	1.82	2,3	1.61	2,3	1.85	(2,125)= 4,53	.07*
Moeilijk veilig bereikbaar	1,7	1.19	1,1	.42	1,1	.35	(2,116)= 8,32	.13*

NB. Items zijn gemeten op een vijfpuntschaal van 1 (helemaal mee oneens) tot 5 (helemaal mee eens)

Het geheim. In de discussie over de vrijmetselarij komt altijd het geheime aspect van de vrijmetselarij aan de orde. De vrijmetselarij is een vereniging naar Nederlands recht en heeft het in die zin niet nodig om in het geheim te opereren. Maar er vinden in een beslotenheid rituelen plaats waaraan vrijmetselaren iets beleven. Over ervaringen van het ritueel is men niet zo scheutig met informatie. Dit heeft twee oorzaken: de ervaringen in het ritueel zijn zeer persoonlijk en men kan er voor kiezen dit voor zich te houden. Door die terughoudendheid kan het ritueel, voor een ieder die dit voor de eerste keer meemaakt, een intense ervaring zijn. Doorgaans betreft het een ervaring van iets dat onkenbaar en onzegbaar is en die hem diep kunnen raken en derhalve geen ervaringen om zomaar aan de grote klok te hangen. Over het inwijdingsritueel is alles bekend. Iedereen kan de integrale tekst van het inwijdingsritueel zo van het Internet halen, dus in die zin is er niets geheim. Maar over het ritueel lezen is iets anders dan het beleven in de bedding waarin het ritueel vervat is. Dit kan gaan over ervaringen die raken aan de existentiële vragen en daarin heeft een ieder zijn eigen individuele ervaring. Voor een grote meerderheid ligt het geheim niet buiten de mens, maar in de mens en is er geen ander geheim dan de zoektocht of queeste naar het geheim. Wel is men zich er van bewust dat de terughoudende opstelling van de vrijmetselarij naar haar omgeving allerlei associaties en verhalen over de geheime aspecten van de vrijmetselarij in de hand hebben gewerkt.

Tabel 3.23 Opvattingen van vrijmetselaren over het geheim: gemiddelden en standaarddeviaties.

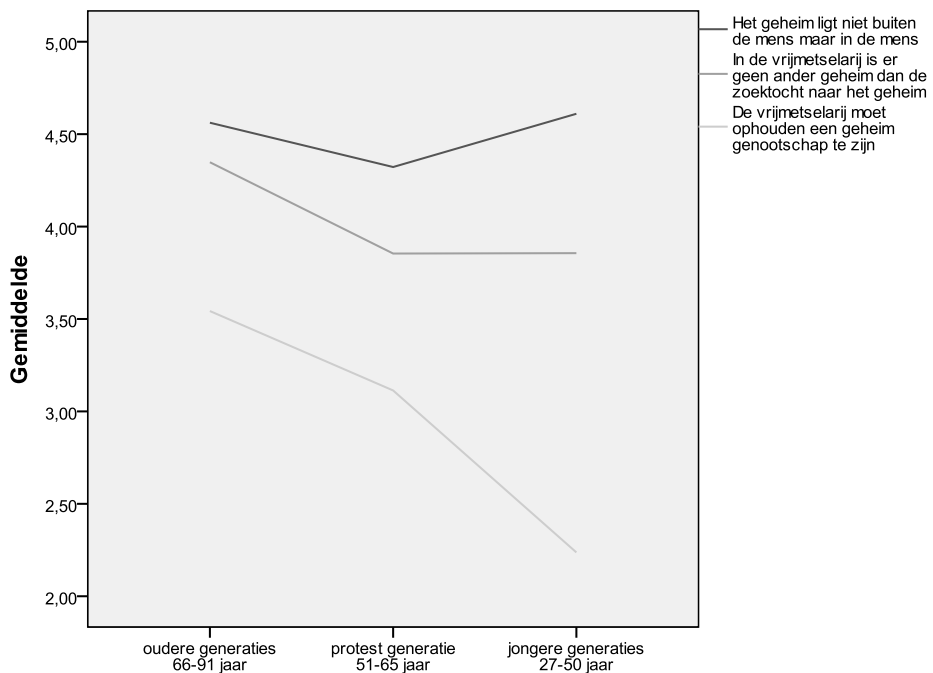
Items over het geheim	M	SD	n	Antwoordopties mee eens (4) en helemaal mee eens (5)
Het geheim ligt niet buiten de mens maar in de mens	4,5	0.9	164	91%
In de vrijmetselarij is er geen ander geheim dan de zoektocht naar het geheim	4,1	1.1	163	77%
De vrijmetselarij moet ophouden een geheim genootschap te zijn	3,1	1.5	163	44%
Het is niet de vrijmetselarij die geheimzinnig doet; het lijkt eerder of de buitenwereld er belang bij heeft haar als geheim te definiëren	3,4	1.3	165	55%

NB. Items zijn gemeten op een vijfpuntschaal van 1 (helemaal mee oneens) tot 5 (helemaal mee eens)

Over het geheime aspect wordt binnen de vrijmetselarij verschillend gedacht: een deel (44%) is het er mee eens dat men moet ophouden een geheim genootschap te zijn, terwijl een niet onaanzienlijk deel (38%) juist hecht aan dat geheime aspect.

De hoogte van de leeftijd (generatie) en opleiding zijn karakteristiek voor de vrijmetselaar. Om het verschil in opleidingsniveau tussen vrijmetselaars en Nederlandse mannen te corrigeren voor 'het geheim' is opleidingsniveau als covariaat toegevoegd aan de variantie- analyse.

De vrijmetselaar van de jongere generaties ($M = 2,2$, $SD = 1.28$) vindt minder dan de vrijmetselaren van de oudere generaties ($M = 3,5$, $SD = 1.49$) en van de protestgeneratie ($M = 3,1$, $SD = 1.49$) dat de vrijmetselarij op moet houden een geheim genootschap te zijn [$F(2,143) = 7.47$, $p < .005$, $\eta^2 = .10$]. De vrijmetselaar van de oudere generaties ($M = 4,4$, $SD = .93$) vindt, meer dan de vrijmetselaar van de jongere generaties ($M = 3,9$, $SD = 1.31$) en de protestgeneratie ($M = 3,9$, $SD = 1.3$), dat er in de vrijmetselarij geen ander geheim is dan de zoektocht naar het geheim [$F(2,143) = 3.91$, $p < .05$ en $\eta^2 = .05$].



Figuur 3.12 Opvattingen van vrijmetselaren over het geheim: indeling naar drie generaties

Dit verschil in visie op de vrijmetselarij als een geheim genootschap raakt ook de vraag naar de maçonnieke identiteit. Daarnaast vindt een meerderheid dat het niet zozeer de vrijmetselarij is die geheimzinnig doet, maar dat het lijkt of de buitenwereld er belang

bij heeft de vrijmetselarij als geheim te bestempelen. Eerlijkheidshalve moet opgemerkt worden dat, zeker in tweede helft van de vorige eeuw, de vrijmetselarij in Nederland zich wat afzijdig heeft gehouden van haar omgeving. Dat heeft de speculaties over de vrijmetselarij als geheim genootschap, die toch al ruim voor handen waren, in de kaart gespeeld.

Het imago van de vrijmetselarij. Het onderzoek bekendheid Nederlandse Orde van Vrijmetselaren (Van Slooten, et al., 1989) geeft een goede indicatie van het imago van de vrijmetselarij begin jaren '90. Respondenten die bekend waren met de Orde gaven het volgende oordeel over de Nederlandse Vrijmetselarij: het is een ouderwets verschijnsel (38%), een geheimzinnige organisatie (62%), alleen voorbehouden aan beter opgeleiden (35%) en alleen voorbehouden aan beter gesitueerden (23%). Dit imago van de vrijmetselarij bij de buitenwereld sluit deels aan op hoe de vrijmetselaar zelf denkt dat de buitenwereld anno 2005 tegen de vrijmetselarij aankijkt: als een club van doeners, die gaan voor broederschap en een betere wereld, als ook als een raar genootschap en een vreemde conservatieve club, en als geheimzinnig, verborgen, duur, sektarisch, exclusief, en vrijblijvend.

Dit staat op gespannen voet met het beeld dat de vrijmetselaren zelf als ideaal zien: een levende broederschap, vrijheid van denken en handelen, diepzinnig, erudiet, staan voor geestelijke groei, mensen die anderen willen helpen, en intellectueel uitdagend.

Het idee dat de buitenwereld de vrijmetselarij ziet als een stel zonderlingen leeft minder bij de oudere generaties vrijmetselaren ($M = 2,2$, $SD = 1.2$) dan bij de protestgeneratie ($M = 3,0$, $SD = 1.1$) en de jongere generaties ($M = 2,7$, $SD = 0.1$) en generatie heeft daar een meer dan matig effect op [$F(2,136) = 7.00$, $p < .05$, $\eta^2 = 0.09$]. Het effect van generatie op het beeld van een geheim genootschap is kleiner [$F(2,140) = 5.36$, $p < .05$, $\eta^2 = 0.07$] en, in vergelijking met de oudere generaties ($M = 3,3$, $SD = 1.3$) en de jongere generaties ($M = 3,8$, $SD = 1.2$), schat de protestgeneratie ($M = 4,0$, $SD = 1.1$) de kans dat de omgeving de vrijmetselarij ziet als een geheim genootschap groter in. De mate waarin de profane wereld de vrijmetselarij geacht wordt te associëren met het streven naar idealen varieert significant per generatie: onder de vrijmetselaar van de oudere generaties ($M = 3,6$, $SD = 1.11$) leeft dit beeld meer dan onder de vrijmetselaar van de jongere generaties ($M = 2,9$, $SD = 1.05$) en de protestgeneratie ($M = 3,4$, $SD = 1.15$) [$F(2,138) = 3.63$, $p < .05$; $\eta^2 = 0.05$]. Het imago van de vrijmetselarij staat of valt met hoe de vrijmetselaren zich presenteren. Een meerderheid kan en wil bijdragen aan imagoverbetering en draagt, naar eigen zeggen, daar nu al aan bij. Of de daarin gevolgde strategie ook effectief voor imagoverbetering is, blijft een vraag. Immers, een meerderheid vindt dat zich bekendmaken als vrijmetselaar daartoe volstaat of het laten zien wat de loge hem doet.

Tabel 3.23 Vrijmetselaar en imagoverbetering: gemiddelden en standaarddeviaties

Items over imago	M	SD	n	Antwoordopties mee eens (4) en helemaal mee eens (5)
Ik wil bijdragen in de imagoverbetering	4,2	0.8	159	86%
Ik kan bijdragen in de imagoverbetering	4,2	2.5	159	83%
Het zich in het Westen (de maatschappij) doen kennen als vrijmetselaar leidt tot imagoverbetering	4,1	1.0	164	78%
De vrijmetselaar moet laten zien wat de loge hem doet, de wereld zit niet te wachten op totale verinnerlijking	3,7	1.2	156	64%

NB. Items zijn gemeten op een vijfpuntschaal van 1 (helemaal mee oneens) tot 5 (helemaal mee eens)

Aan het potentieel in zijn omgeving voor de vrijmetselarij kan het niet liggen. Respondenten schatten 9% van de Nederlandse bevolking in als potentiële vrijmetselaren en dit is in de lijn van de ter beschikking staande gegevens. Tussen 1979 en 1994 nam de bekendheid met de vrijmetselarij af (van 68% naar 65%) en voelden mensen zich minder verwant met haar (van 32% naar 37%). In diezelfde periode won zij aan sympathie: het percentage dat afwijzend stond tegenover de vrijmetselarij daalde van 22% tot 13% (SCP, 1997). Uit een onderzoek naar de bekendheid van de Nederlandse Orde van Vrijmetselaren in 1989 bleek dat 4% van alle benaderde respondenten (Nederlandse mannen boven de 21 jaar en bekend met de vrijmetselarij) het lidmaatschap van de Nederlandse Orde zeer aantrekkelijk vindt (Van Slooten et al., 1989).

Het blad 'Ken Uzelve' als proeve van actualisering van het imago. Iedereen die lid is van de Orde ontving tot 1 december 2011 het tijdschrift Ken Uzelve (KUZ), dat de opvolger is van het Algemeen Maçonniek Tijdschrift^{25 26}. Met de uitgave van Ken Uzelve wilde men met een andere inhoud en vormgeving een eigentijds beeld van de vrijmetselarij in de buitenwereld neerzetten. Het moest een tijdschrift worden dat recht doet aan de maçonnieke inhoud, met voldoende uitstraling, kwalitatieve informatie en aantrekkingskracht op niet-vrijmetselaren. Deze actie paste in een bijstellen van het imago.

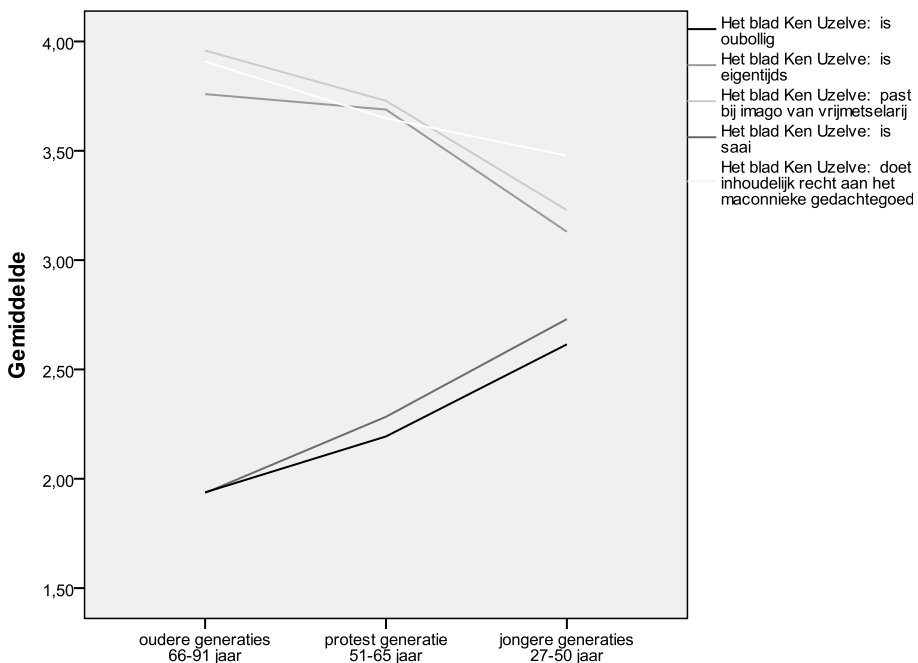
Een meerderheid van de respondenten vindt dat het tijdschrift recht doet aan het maçonnieke gedachtegoed, past bij het imago van de vrijmetselarij, recht doet aan de maçonnieke traditie en eigentijds is. De waardering voor Ken Uzelve, als opvolger van het A.M.T. kan een indicatie zijn welk beeld er leeft onder generaties vrijmetselaren over de vrijmetselarij: herkennen zij zich in het meer eigentijdse beeld over de vrijmetselarij

²⁵ In november 2003, werd het AMT vervangen door het blad Ken Uzelve.

²⁶ Per 1 december 2011 heeft Ken Uzelve een andere naam gekregen: Vrijmetselarij.

van deze uitgave of houden zij het liever bij het oude en kijken mogelijk de leerlingen en gezellen daar anders tegenaan dan de meesters?

Algemeen kan gesteld worden dat de vrijmetselaar van de jongere generaties kritischer is over Ken Uzelve dan de oudere generaties en de protestgeneratie. De jongere generaties ervaren het tijdschrift meer als oubollig, saai en minder als eigentijds dan de oudere generaties en de protestgeneratie. De oudere generaties vinden het minder oubollig ($M = 1,9$, $SD = 1.08$) dan de jongere generaties ($M = 2,7$, $SD = 1.05$) en de protestgeneratie ($M = 2,3$, $SD = .96$) [$F(2,138) = 4.54$, $p < .05$; $\eta^2 = 0.06$], minder saai ($M = 1,9$, $SD = .97$) dan de jongere generaties ($M = 2,5$, $SD = 1.01$) en de protestgeneratie ($M = 2,2$, $SD = 1.09$) [$F(2,138) = 3.72$, $p < .05$, $\eta^2 = 0.05$]. De oudere generaties vinden het meer van deze tijd ($M = 3,8$, $SD = .96$) dan de jongere generaties ($M = 3,2$, $SD = .92$) en de protestgeneratie ($M = 3,7$, $SD = 1.02$) [$F(2,138) = 3.64$, $p < .05$, $\eta^2 = 0.05$]. Generatie heeft een matig effect op de waardering van KUZ als oubollig, saai en eigentijds. Ken u zelve is de spreuk die veelal wordt aangetroffen boven de poort van de logezaal. Volgens het Lexicon voor de vrijmetselaar als het ware de eerste wegwijzer voor de leerling-vrijmetselaar bij het zoeken naar de weg ter verkrijging van zelfkennis.



Figuur 3.13 Waardering vrijmetselaar voor blad Ken Uzelve als functie van generatie

De leerling en de gezels vergeleken met de meester vrijmetselaar. Het is gebruikelijk dat de vrijmetselaar na zijn inwijding een jaar leerling is en vervolgens nog een jaar gezels alvorens te worden verheven tot meester-vrijmetselaar. Toetreden tot een loge impliceert het zich verhouden tot de bestaande codes en de cultuur van de loge. Juist in die eerste jaren is de kans groot dat de nieuwe vrijmetselaar anders tegen een aantal maçonnieke zaken aankijkt dan de vrijmetselaar die al langer lid is.

Omdat de gemiddelde leeftijd van de vrijmetselaar bij toetreden 45 jaar is en ook ouderen op latere leeftijd alsnog besluiten vrijmetselaar te worden, betekent dit overigens niet dat leerlingen en gezellen per definitie tot de jongere generaties behoren. De meester vrijmetselaar en de leerling/gezels hebben een significant ander beeld van het geheime aspect van de vrijmetselarij, de twijfels over de vrijmetselarij, de mate waarin de inwijding tegenviel en de communicatie met de omgeving over het lidmaatschap van de vrijmetselarij. De leerling/gezels ($M = 2,1$, $SD = 1.1$) vindt minder dan de meester ($M = 3,2$, $SD = 1.5$) dat de tijd van de vrijmetselarij als een geheim genootschap wel voorbij is [$F(1, 140) = 5,29$, $p < .05$, $\eta^2 = 0.04$]. Ook heeft de leerling/gezels ($M = 3,3$, $SD = 1.5$) in de eerste jaren van de maçonnieke carrière meer twijfels bij de vrijmetselarij dan de meester ($M = 2,0$, $SD = 1.2$) [$F(1, 83) = 5,37$, $p < 0.05$, $\eta^2 = 0,06$].

Verder is generatie geen factor die het verschil maakt tussen de leerling/ gezels versus de meester vrijmetselaar. Alleen de leerling/gezels van de oudere generaties ($M = 3,4$, $SD = 2.0$) viel de inwijding sterk tegen in vergelijking met die van de protestgeneratie ($M = 1,4$, $SD = 0.87$) en jongere generaties ($M = 1,3$, $SD = 0.50$). Dit lijkt specifiek voor de aanloop naar het meesterschap omdat voor de meesters – en dat is normaal gesproken hooguit twee jaar verder in de tijd – er geen significante verschillen meer zijn tussen de generaties en de meester van de oudere generaties die inwijding een stuk minder tegenvalt ($M = 1,8$, $SD = 1.2$).

3.4 De vrijmetselaar: een tussenbalans

In dit hoofdstuk is achtereenvolgens ingegaan op drie vragen: wie is de Nederlandse vrijmetselaar, wat beweegt iemand om vrijmetselaar te worden en wat beweegt hem om vrijmetselaar te blijven? Hier wordt de tussenbalans opgemaakt. Om antwoord te krijgen op de vraag wie de vrijmetselaar is, werd er eerst een algemeen beeld geschetst van de vrijmetselaar en is onderzocht waarin vrijmetselaren zich van elkaar onderscheiden met het accent op de verschillen tussen de generaties en de maçonnieke graden (leerlingen/ gezellen versus de meester-vrijmetselaren).

Algemeen beeld. De vrijmetselaar heeft de volgende karakteristieken: een hoge gemiddelde leeftijd, zeer hoog opleidingsniveau, overwegend werkzaam in het bedrijfsleven en de commerciële sector, succesvol en vaak werkzaam in de top van een organisatie. Meer

dan driekwart van de respondenten groeide op in een compleet gezin met de eigen ouders. Ruim de helft is of was werkzaam in de commercie en het bedrijfsleven en dit is vergelijkbaar met de vaders waarvan 60% werkzaam was in de commercie en het bedrijfsleven. Ondanks zijn vaak confessionele opvoeding, is drie kwart van de respondenten geen lid van een kerk en gaat 89% nooit of incidenteel naar de kerk. Drie kwart heeft de gehuwde status en, wanneer wordt gekeken naar de zes grootste politieke partijen, stemt een meerderheid liberaal, bijna een derde links van het midden en een kleine minderheid confessioneel.

Het beoefenen van de vrijmetselarij is een autochtone bezigheid: 98% heeft de Nederlandse nationaliteit en een kleine minderheid (8%) van de vrijmetselaren met een Nederlandse nationaliteit zijn geboren in het voormalige Nederlands-Indië (de Oost), de Nederlandse Antillen, Curaçao en Suriname (de West). Het eerste contact met de vrijmetselarij wordt vaak gelegd via bekenden, maar door de toename van Internet en meer eigen initiatief van belangstellenden neemt de persoonsgebonden introductie af. Hij mag er dan wel gemiddeld vier en een half jaar over doen voordat hij vrijmetselaar wordt, maar als hij eenmaal lid is dan blijft hij dat gemiddeld meer dan achttien jaar.

Gedifferentieerd beeld. De generaties vrijmetselaren denken nagenoeg hetzelfde over dood, hogere werkelijkheid en ook in persoonlijkheidskenmerken zijn er nauwelijks verschillen. De vrijmetselaar van de protestgeneratie is minder consciëntieus dan die van de oudere generaties. Consciëntieus staat voor netjes, ordelijk, nauwkeurig, zorgvuldig, systematisch en verwijst eerder naar oude dan naar nieuwe waarden.

De protestgeneratie relativeert die oude waarden en is minder dan de oudere generaties gebonden aan bestaande kaders, houdt twijfels over de vrijmetselarij minder voor zich en is ontvankelijker voor mystiek. De christelijke levensbeschouwing en het geloof in een hogere macht klinken door in zijn vrijmetselaar zijn.

Voor de vrijmetselaar die sterker gelooft in een hogere macht blijkt zijn inwijding meer een mystieke ervaring. Hij verwacht ten tijde van zijn toetreden meer antwoord te krijgen op zijn existentiële vragen en hij schat de kans een ander mens te worden hoger in dan de vrijmetselaar die minder sterk gelooft in een 'hogere macht'.

De maatschappelijke verschuivingen in de tweede helft van de vorige eeuw gaan niet ongemerkt aan hem voorbij en daarin worden verschillen tussen de oudere generaties en de jongere generaties zichtbaar. Weliswaar geeft iedere vrijmetselaar binnen een maçonnieke context zelf invulling aan het vrijmetselaar zijn en heeft hij daarbij harmonie hoog in het vaandel, met aandacht voor hetgeen bindt en niet voor hetgeen scheidt, maar dat neemt niet weg dat harmonie en de maçonnieke identiteit toch onder druk staan.

Op basis van de analyses is per generatie een eerste aanzet gedaan tot een generatieprofiel van de vrijmetselaar om zo zicht te krijgen op hoe de verschillende generaties invulling geven aan die maçonnieke identiteit. Het algemene beeld is dat op een aantal zaken met name de jongere generaties en de oudere generaties elkaars tegenpool zijn, terwijl de protestgeneratie meer een eigen koers voert. Naast het leeftijdgebonden onderscheid in generaties wordt ook onderscheid gemaakt tussen de maçonniek jongeren (leerlingen en gezellen) en de maçonnieke ouderen (de meester vrijmetselaren).

De vrijmetselaar van de protestgeneratie onderscheidt zich van de andere generaties in de waardering voor de rituelen, de ervaring van en de omgang met de inwijding tot leerling-vrijmetselaar, de mate waarin hij met derden communiceert over zijn twijfels bij de vrijmetselarij en de geheime aspecten van de vrijmetselarij.

De protestgeneratie kent een mystieke impuls en, hoewel haar naam en ontstaansgeschiedenis enige terughoudendheid doet vermoeden ten aanzien van traditie, geldt dit niet voor de maçonnieke traditie.

Het te star vasthouden aan tradities was voor haar minder dan voor de andere generaties ooit een overweging om de Orde te dekken. Het is ook de generatie die de rituelen naar vorm en inhoud het meest in balans vindt, die in de eerste vijf jaren van de maçonnieke carrière minder dan de andere generaties kritische vragen heeft bij de rituelen of die meende dat de rituelen moeten worden bijgesteld. Die waardering voor de rituelen, waarin de traditie ligt verrat, blijkt ook uit de waardering voor de inwijding: deze was voor respondenten van de protestgeneratie weliswaar minder dan verwacht, maar van alle generaties was deze voor deze generatie respondenten het meest een verrassende en tevens geweldige ervaring. In de mate waarin die eerste ervaring van inwijding zich door de tijd heeft verdiept onderscheidt de protestgeneratie zich van de jongere generaties. Deze verdieping in de tijd kan begrepen worden vanuit de optiek dat die eerste ervaring een blauwdruk is voor alle verdere initiaties.

De protestgeneratie kijkt ook anders naar het geheime element in de vrijmetselarij: meer dan de oudere generaties denkt zij dat de buitenwereld de vrijmetselarij ziet als een geheim genootschap en zij onderschrijft, minder dan de oudere generaties, dat er geen ander geheim is dan de zoektocht naar het geheim. Anders gezegd, de protestgeneratie ziet meer opties. Het geheim binnen de vrijmetselarij heeft een mystieke lading en mogelijk wordt haar terughoudendheid inzake het geheim als zoektocht ingegeven door andere manieren om zich te verhouden tot het geheim. Naar verhouding zijn er in de jongere generaties ook minder vrijmetselaren uit een gezin met alleen broers en minder vrijmetselaren uit een gezin met broers en zusters, terwijl daarentegen de protestgeneratie naar verhouding meer vrijmetselaren telt uit een gezin met broers en zusters. De vaders van de vrijmetselaar van

de jongere generaties zijn naar verhouding hoger en die van de oudere generaties lager opgeleid.

In de wijze waarop de oudere en de jongere vrijmetselaar zich verhouden tot hun omgeving weerspiegelt zich het proces van individualisering zoals dit zich heeft voltrokken in de tweede helft van de vorige eeuw. In vergelijking met de jongere generaties speelden vrienden en bekenden van de vrijmetselaar uit de oudere generaties een grotere rol in zijn overwegingen en beslissing om vrijmetselaar te worden, had die generatie bij toetreden hogere verwachtingen ten aanzien van broederschap, vindt hij dat de ontwikkeling als vrijmetselaar meer wordt gediend door aan de verwachtingen van de loge te beantwoorden en verwachtte hij bij toetreding meer kans een ander mens te worden. De jongere generaties schatten de kans dat, door hun toetreden tot de vrijmetselarij de omgeving hen ervaart als een ander mens en als iemand die anders functioneert, van alle generaties het laagste in.

Lid worden van een gemeenschap, zeker van een gemeenschap met religieuze en spirituele elementen, vraagt om commitment en een omgang met de codes en de cultuur van de groep. De opstelling van de jongere generaties is daarin terughoudender dan de opstelling van de oudere generaties. Vastgesteld wordt dat in vergelijking met de oudere generaties met name de vrijmetselaar van de jongere generaties anders aankijkt tegen de maçonnieke identiteit.

De vrijmetselarij heeft weliswaar de focus op hetgeen mensen bindt en niet op hetgeen mensen scheidt, maar op basis van het voorgaande is het maar de vraag of de maçonnieke identiteit op termijn voldoende spankracht heeft om beide visies blijvend in zich te verenigen. Het feit dat de leerlingen en de gezellen - maçonnieke jongeren die zich proberen te verhouden met de bestaande cultuur en codes - naar verhouding meer twijfelen over de vrijmetselarij en meer hebben overwogen de orde te dekken, zet het ideaalbeeld van harmonie en maçonnieke identiteit verder onder druk. De leerlingen en gezellen vinden, meer dan de meesters, dat de vrijmetselarij op moet houden een geheim genootschap te zijn. Ze hebben in de eerste jaren van hun maçonnieke carrière meer twijfels bij de vrijmetselarij en hebben sterker overwogen de Orde te dekken.

Bovenstaande conclusies roepen een aantal vragen op: waarom hebben maatschappelijke ontwikkelingen met andere religieuze en spirituele behoeften nauwelijks effect op de maçonnieke rituelen en het maçonnieke gedachtegoed? Hoe kan het dat vrijmetselaren met een hoog opleidingsniveau, gewend om rationeel te handelen, ontvankelijk zijn voor zaken die zich moeilijk rationeel laten vatten, zoals mystiek, rituelen, gebieden van transcendentie en esoterie?

Wat beweegt iemand om vrijmetselaar te worden?

Het zijn vooral existentiële vragen die mensen op het spoor zetten van de vrijmetselarij. Men verwachtte van het toetreden het volgende: verdieping van het leven, ontmoeten van gelijkgestemden, broederschap, spiritualiteit en antwoorden op existentiële vragen. Dit zijn thema's waar de vrijmetselaar bovengemiddeld op scoort, hetgeen indicaties zijn voor wat iemand beweegt om vrijmetselaar te worden. Te meer daar deze thema's, als men eenmaal vrijmetselaar is, worden ervaren als essentie van broederschap. Broederschap kan dan gezien worden als de geleefde maconnieke praktijk. De inhoud van de existentiële vragen waar de vrijmetselaar antwoord op verwacht te krijgen, is af te leiden uit hetgeen hij ziet als de essentie van de maconnieke methode. Om haar doelstellingen en idealen te realiseren maakt de vrijmetselarij gebruik van een methode met symbolen, ritualen en initiaties. De essentie van die methode is voor de vrijmetselaar om bewust denkend in het leven te staan en inhoud te geven aan zijn leven en aan zijn zingevingvragen. Vrijmetselarij lijkt een ontmoetingsplaats voor maatschappelijk geslaagden, hoog opgeleiden met een hoge sociale status, een ondernemende en commerciële instelling, werkzaam in de top van het bedrijfsleven, en met een succesvolle carrière. Wellicht speelt dit mede een rol in zijn overwegingen.

De gemiddelde leeftijd bij toetreden is 45 jaar, een levensfase waarin men in het algemeen zijn carrière op orde heeft, maar waarin ook existentiële vragen zich nadrukkelijker kunnen aandienen. Het blijkt dat ontvankelijkheid voor vrijmetselarij niet iets is dat men van huis uit meekrijgt, zoals bijvoorbeeld de christelijke opvoeding lange tijd een garantie was voor aansluiting bij een christelijke kerk. Men heeft een geringe animo voor vormen van geïnstitutionaliseerde religie, men hecht weliswaar aan traditie, maar men blijft autonoom in hoe men zelf vorm en inhoud geeft aan zijn sociale, religieuze en spirituele behoeften. De voorkeur van de vrijmetselaar heeft meer de universele religie, zoals door Hellemans (2007) gedefinieerd als 'het veld van religie', dan de geïnstitutionaliseerde vormen van religie door Hellemans eerder gedefinieerd als manifestaties van die universele religie. Men was bij zijn toetreden over een aantal zaken ook onzeker: is dat wel iets voor mij, pas ik wel binnen zo'n club en pas ik als jongere wel tussen zo'n club van oudere mannen?

Wat beweegt iemand om vrijmetselaar te blijven?

De mate waarin men bereid is om vrijmetselaar te blijven wordt mede bepaald door een aantal factoren: de ervaring van de inwijding, het al dan niet inlossen van verwachtingen, het proces van socialisatie, het omgaan met twijfels, de plaats van de vrijmetselarij in het dagelijks leven en de mate waarin men zich kan vinden in de maconnieke identiteit. De loge en de vrijmetselarij hebben gebracht wat men zocht en vrijmetselaren hebben, zoals eerder vastgesteld veel gemeen, een hen aansprekende cultuur waarin men elkaar vindt op

basis van leeftijd, opleidingsniveau, sociale status, ondernemingslust en opvattingen over een hogere werkelijkheid, godsdienstigheid, politiek en huwelijk.

Verbondenheid zoals ervaren in de inwijding, broederschap, de bouwsymboliek en het gemeenschappelijk streven zich te leren verhouden tot zich zelf, de ander en de Opperbouwmeester des Heelals (metafoor voor een of het ordenend principe) is een belangrijk bindmiddel om vrijmetselaar te blijven. Eenmaal toegetreden blijft men gemiddeld 18 jaar lid van de vrijmetselarij. De inwijding was voor de meesten een geweldige, verrassende ervaring, en die eerste ervaring heeft zich voor een meerderheid door de tijd heen heeft verdiept. Hier wordt een basis gelegd voor de toekomst: de inwijding heeft een emotioneel karakter en bevordert de saamhorigheid.

Een meerderheid vindt dat de vrijmetselarij in de eerste jaren heeft gebracht, wat men er van verwachtte. De kritische vragen in de eerste vijf jaren gaan over de diepgang van de bijeenkomsten, kwaliteit van instructies, openheid, en betrokkenheid van de broeders. Opvallend is dat er weinig kritische vragen zijn over de ritualen; de vrijmetselaar een evenwicht ervaart tussen hetgeen hij investeert en hetgeen de vrijmetselarij hem biedt en hij voelt zich doorgaans thuis in de loge. Er is sprake van een proces van socialisatie, maar dit is niet van dien aard dat er gesproken kan worden van een proces van conversie of geleidelijke bekering.

Het toetreden tot de vrijmetselarij heeft effecten op het leven van de vrijmetselaar. Men ervaart zichzelf als aardiger, opener, rustiger en zelfbewuster en deze verandering ten goede krijgt men ook terug van de omgeving. De vrijmetselarij speelt wel een rol in zijn leven, maar zeker geen bepalende rol. In eerste instantie is er geen spanningsveld tussen het appèl van de loge en de eigen omgang met de codes en gebruiken in de loge. De kritische vragen en twijfels spelen niet zo zeer in de eerste vijf jaren van zijn lidmaatschap en nemen ook niet sterk toe naarmate men langer lid is. Op het bespreekbaar maken van twijfels met derden die geen vrijmetselaar zijn, rust voor drie kwart van de respondenten nog een taboe. Wel is het zo dat de vrijmetselaar uit de protestgeneratie meer met zijn omgeving in gesprek gaat over zijn twijfels bij de vrijmetselarij dan de vrijmetselaar uit de andere generaties. De mate waarin men vindt dat, door zijn toetreden, men een ander mens is geworden of anders is gaan functioneren houdt men in het midden en daarin is er geen verschil in perceptie tussen de generaties. Gevraagd hoe men inschat dat zijn omgeving hem als mens en in zijn functioneren anders is gaan zien, is de generatie jongeren echter een stuk terughoudender dan de beide andere generaties.

De vrijmetselarij is een methode om mensen te stimuleren bewust denkend in het leven te staan, inhoud te geven aan dat eigen leven en een antwoord te vinden op zingevingvragen. Men ervaart dit als de essentie van de broederschap en de kracht van de vrijmetselarij. Dit

zijn dezelfde thema's die de vrijmetselaar ook op het spoor van de vrijmetselarij brachten. In die methode kunnen de vrijmetselaren elkaar vinden. Wel is het zo dat voor de jongere generaties die methode minder een manier is om bewust in het leven te staan, en het leven inhoud geven of leren leven met zingevingsvragen dan voor de vrijmetselaar van de oudere generaties.

Overigens heeft ruim één derde van de respondenten wel eens overwogen zijn lidmaatschap op te zeggen. Argumenten waren: cultuur van de loge (weinig open voor de samenleving, formeel en dominant gedrag van broeders, diepgang in de loge), broederschap (vrijblijvende omgang met de idealen en de tegenvallende sfeer in de loge) en leeftijdsopbouw van de loge (het geringe aantal jongeren). Over de vrijmetselarij zijn er nauwelijks twijfels maar als het gaat om de toekomst van de vrijmetselarij dan roept dat toch meer twijfels op. De vrijmetselarij heeft het imago van een geheim genootschap en met die beeldvorming kan de vrijmetselaar leven, maar inzake het geheim – voor zover er sprake is van een geheim- kijken vrijmetselaars van de jongere generaties daar anders tegen aan dan die van de oudere generaties: de eerste hechten meer aan de vrijmetselarij als een geheim genootschap.

Leerlingen en gezellen zijn doorgaans nog geen twee jaar lid van de Orde en juist dan hebben zij hun twijfels en heeft een minderheid van hen ooit overwogen de Orde te dekken. De mate waarin de inwijding tegenviel, is niet gebonden aan het onderscheid tussen leerling/gezel en meesters, maar is wel generatiegebonden. De inwijding viel de leerlingen en de gezellen van de jongere generaties niet tegen en het aantal leerlingen gezellen van de oudere generaties is te gering om daar uitspraken over te doen. Ook het blad *Ken Uzelve* wordt verschillend gewaardeerd door de vrijmetselaar: de jongere generaties zijn daar minder enthousiast over dan de stille generatie. Vastgesteld kan worden dat er voor de vrijmetselaar weinig redenen blijken te zijn om geen vrijmetselaar te blijven. Toch wordt zichtbaar dat, op een aantal zaken, de jongere vrijmetselaren duidelijk anders denken dan de vrijmetselaar van de oudere generaties. Vooralsnog lijkt de harmonie niet in gevaar te komen, maar een zekere spanning lijkt zich wel aan te kondigen. Dit kan op termijn de continuïteit in gevaar brengen zeker gezien de eerder gesignaleerde trend dat jongeren zich wel binden aan religieuze en spirituele stromingen maar die naar bevind van zaken even snel inwisselen voor andere 'kortlopende spirituele en religieuze arrangementen'.